

Sveriges Lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds-
och växtproduktionsvetenskap

I ETT MILJONPROGRAMS- OMRÅDE

- Ett gestaltungsförslag för en bostadsnära utemiljö

Maroia Abdulah
Självständigt arbete • 30 hp
Landscape Architecture Master's Programme
Alnarp 2019

I ett miljonprogramsområde
- Ett gestaltungsförslag för en bostadsnära utemiljö

In a million programme area
- A design proposal on a residence close outdoor environment

Maroia Abdulah

Handledare: Anna Peterson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Karl Lövvie, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Bitr Examinator: Åsa Klintborg Ahlkvist, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 30 hp
Nivå och fördjupning: A2E
Kurstitel: Master Project in Landscape Architecture
Kurskod: EX0814
Program: Landscape Architecture Master's Programme

Utgivningsort: Alnarp
Utgivningsår: 2019
Omslagsbild: Maroia Abdulah
Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Format: Alla sidor A5 och A4 för gestaltungsförslaget

Nyckelord: Miljonprogram, Sverige, Kristianstad, Näsby, Gamlegården, bostadsområde, platsidentitet, kulturhistoria, landskapsarkitektur

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Till Meryam

"Den sena timmen till trots hade solen inte försvunnit bakom berget bortom centrum. Strålarna speglade sig i fönstren på områdets alla höghus. Det var vackert.

Det var så vackert att det gjorde ont. Skymningen besjälade alla betongklossar, gjorde dem på en gång både levande och leende."

Douglas Foley (Shoo bre, s. 8)

FÖRORD

Det här arbetet är slutet på mina studier till landskapsarkitekt. Det har varit fem tuffa men otroligt lärorika år. Val av ämne grundar sig i min egen bakgrund då jag själv växt upp i ett miljonprogramsområde. I samband med min utbildning har mitt intresse och min nyfikenhet för miljonprogrammet och dess utemiljöer ökat. Efter det här arbetet trodde jag att jag skulle få nog av miljonprogrammet, men det har snarare varit tvärtom: nu vill jag bara veta mer.

Det finns många som jag vill tacka i samband med det här examensarbetet som har varit till stort stöd och mycket hjälp. Jag vill börja med att rikta ett stort tack till min handledare Anna Peterson. Tack för din värdefulla vägledning, allt stöd och alla råd och för att du har varit närvarande under hela arbetsprocessen. Jag vill även rikta ett varmt tack till Eva Kristensson, tack för att du inspirerade mig i mitt skrivande om miljonprogrammet och för din tid och vägledning. Jag vill också tacka Christian Andersson och Carolina Aouseus på ABK för att ha försett mig med material och särskilt tack till Christian Andersson som ställde upp på att svara på mina många frågor.

Sist men inte minst vill jag tacka min dyrbara familj som har utgjort ett otroligt starkt stöd under arbetets gång. Ni har varit min källa för styrka, utan er hade det aldrig gått. Tack mamma för alla gånger du har korrekturläst mitt arbete, tack pappa för alla styrkekramar och tack lillasyster, lillebror och kära man för att ni har stått ut med mig under denna stressiga period.

*Maroah Abdulah
Januari 2019*

SAMMANFATTNING

År 1965 togs ett riksdagsbeslut om att en miljon bostäder skulle byggas under tioårsperioden 1965-1974, perioden kom så småningom att kallas för miljonprogrammet. Det här arbetet handlar om miljonprogrammet både som koncept men också dess arkitektur och utemiljöer. Fram till mitten av 1900-talet var situationen i Sverige mycket kritisk då det var dålig folkhälsa, låg bostadsstandard och framförallt bostadsbrist. Beslutet om en miljon bostäder kom i samband med bostadsbristen och ämnade att rädda Sverige med hjälp av en rationalisering inom byggbranschen. Den starka kritiken mot projektet hann komma redan innan det första miljonprogramsområdet var färdigt.

Idag lever i ett samhälle där perfektion eftersträvas i allt vi gör, därför är det en självklarhet att följande frågor uppkommer: Går det att anlägga den perfekta bostadsgården?

Gamlegården är ett av de största och äldsta miljonprogramsområdena i Kristianstad, många av bostadsgårdarna har hög potential och kan alltid utvecklas. I det här arbetet presenteras ett gestaltungs-förslag på en bostadsgård i Gamlegården och bygger mycket på riktlinjer som framkommit med hjälp av en litteraturstudie, inventering och analys och en intervju.

Syftet med det här arbetet var att studera vad som karaktäriserar en god bostadsgård och målet var att designa en bostadsgård i Kristianstad. Utan att gå in i alltför många detaljer och genom att endast beröra bredare och mer generella element, har ett gestaltungsförslag presenterats. Vegetation, rumslighet, användargrupper och belysning är några av de koncept som förslaget har berört.

Eftersom definitionen av perfektion är subjektiv och varierar från individ till individ, har jag valt att skapa en egen definition där "en perfekt bostadsgård" är en plats för alla; en plats som främjar olika aktiviteter; en plats som hyllar mångfald och gemenskap, och som är mottaglig för förändring.

ABSTRACT

In 1965, a parliamentary decision was taken that one million residences would be built during the ten-year period 1965-1974, the period eventually came to be called the million program. This study is about the million program, both as a concept, but also about its architecture and outdoor environments. Until the middle of the 20th century, the situation in Sweden was very critical due to poor public health, low housing standards and, above all, housing shortage. The decision about the one million residences aimed to save Sweden and solve the housing shortage mainly by a rationalization in the construction industry. The strong criticism of the project arrived very early, actually before the first million program area was completed.

Today, living in a society where perfection is pursued in all we do, it is very much obvious to arise questions such as: Does the perfect residential yard really exist?

Gamlegården is one of the largest and oldest million program areas in Kristianstad, many of its residential buildings have high potentials and can always be developed. In this work, a design proposal is presented regarding a residential yard in Gamlegården, based mainly on guidelines developed from a literature study, inventory and analysis and an interview.

The purpose of this work was to study what characterizes a good residential building and the aim was to design a residential yard in Kristianstad. Without going into too many details, and by touching only broader and more general elements, a design proposal has been presented. Vegetation, space, user groups and lighting are some of the concepts that the proposal has touched upon.

Since the definition of perfection is subjective and varies from individual to individual, I have chosen to create my own definition where "a perfect housing yard" is a place for everyone; a place that promotes various activities; a place that commemorates diversity and solidarity, .and is susceptible to change.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	18
Bakgrund	19
Problematisering	21
Syfte & Mål	21
Frågeställning	22
Avgränsning	22
Begrepp & Definitioner	22
METOD	24
1. Litteraturstudie	25
2. Inventering och Analys	27
3. Intervju	28
4. Förslag	29
LITTERATURSTUDIE	30
a: MILJONPROGRAMMET	31
Europa efter andra världskriget	31
1900-talets Sverige	31
Miljonprogrammet - Historia	32
Miljonprogrammet som koncept	34
Gamlegården, Kristianstad	36
Bilder från Gamlegården	38
Gamlegården bakgrundshistoria	54
b: DEN GODA BOSTADSGÅRDEN I LITTERATUREN	57

Rumsindelning av bostadsgården	58
Sol, skugga, luft och ljud	60
Vegetation och vatten	61
Barn och unga	64
Belysning	66
Avgränsningar & tillgänglighet	66
Mall för analys	68

INVENTERING & ANALYS 71

Bostadsgården idag	72
Rumsindelning av bostadsgården	82
Sol, skugga, luft och ljud	83
Vegetation och vatten	84
Barn och unga	85
Belysning	86
Avgränsningar & tillgänglighet	87
Perspektiv	89
Slutsatser från inventering och analys	90

FÖRSLAG 92

DISKUSSION OCH SLUTSATSER 102

Metoddiskussion	103
Resultatsdiskussion	104

REFERENSER 109

INLEDNING

Bakgrund

I Sverige finns idag drygt 4,8 miljoner bostäder (SCB, 2018) varav 51 % är flerbostadshus, 43 % är småhus och 7 % är specialbostäder samt övriga hus. Flerbostadshusen tar upp ca 7,5 procent av Sveriges bebyggda markareal, men rymmer mer än hälften av landets bostäder (Kristensson, 2012). Varje bostad ska, enligt plan och bygglagen (2010: 900), ha en bostadsnära utemiljö med en friyta som är tillräckligt stor för lek och utevistelse. Utöver kraven på de bostadsnära utemiljöerna så är utformningen av dessa kritisk för hur väl de fungerar och hur uppskattade de blir (Boverket, 2016). En väl utformad utemiljö bidrar starkt till användarnas trivsel i bostadsområdet och är starkt förknippad till att fler väljer att bo kvar i området (Boverket, 2016).

Enligt SCB (2018) byggdes det flest bostäder mellan år 1961-1970, årtal som faller inom de så kallade *rekordåren 1961-1975*. År 1965 togs ett riksdagsbeslut om att en miljon bostäder skulle byggas under tioårsperioden 1965-1974, perioden kom så småningom att kallas *miljonprogrammet* (Johansson, 2012). Den arkitektoniska stil som kännetecknar miljonprogrammets bostäder speglas i hur utemiljöerna är utformade och har naturligtvis både sina styrkor och sina svagheter. När miljonprogrammet satte fart och bostadsgårdarna började ta form, var avsikten att skapa gårdar som skulle vara så pass praktiska som möjligt. Gården utgjorde ett parkområde som skulle rymma allt ifrån lekplatser och bollplaner till badbassänger och sittplatser (ABK, u.å.). Visionen möttes dock av kritik; redan innan det första miljonprogramsområdet var färdigt kritiserades dess storskalighet; man menade bland annat att utemiljöerna var opersonliga och monotona (Lager & Kignell, 2006).

Idag finns en bredare variation i hur våra bostadsgårdar ser ut. En del

äldre bostadsgårdar har förnyats och rustats upp, andra har anlagts helt på nytt (Lager & Kignell, 2006). Vi lever också i ett samhälle där det ständigt arbetas för att minimera svagheter och brister, och där det är av stor vikt att vi uppnår någon form av perfektion i det vi bygger och anlägger. Därför är det också självklart att följande frågor uppkommer: Går det att anlägga den *perfekta bostadsgården*? Och vad karaktäriserar i sådana fall en perfekt gård? Vi vet att för att utformningen av en utemiljö ska vara långsiktig bör den vara flexibel och inte alltför detaljerad i sin planering (Boverket, 2016). Hänsyn bör även tas till befintliga kvaliteter, och platsens förutsättningar ska vara en central utgångspunkt för en utformning som har större chanser ur diverse hållbarhetsperspektiv (Boverket, 2016). Utöver resurshållning så tjänar även platsens identitet på att vi tar vara på befintliga värden i miljön (Boverket, 2016). Vidare blir det därför av fördel att vi tar reda på en plats förutsättningar och vilka platsen är ämnad för för att på ett effektivt sätt skapa en gestaltning som är anpassad för just den specifika platsens utemiljö (Boverket, 2016). Vid omgestaltningen av en *bostadsgård* är det till exempel mycket viktigt att ha i åtanke att platsen är kollektiv och kommer att användas av många olika människor vars behov säkerligen varierar (Boverket, 2016). När bostadsgården dessutom är en del av ett miljonprogramsområde krävs en grundlig uppfattning om miljonprogrammets utemiljöer. Huruvida det går att gestalta en *perfekt* bostadsgård är dock en ytterst problematisk och komplex fråga då definitionen av perfektion är subjektiv och varierar från individ till individ (Boverket, 2008).

Den här uppsatsen grundar sig i ett intresse att komma i underfund med konceptet bakom miljonprogrammet för att därefter kunna lyfta fram och ta vara på värden och kvalitéer av dess utemiljöer vid eventuella omgestaltningar. En landskapsanalys av studieområdet kommer att ske

utifrån en mall som kommer att formas med hjälp av att studera vad litteraturen säger om goda bostadsgårdar.

Problematisering

Den starka kritiken som riktades mot miljonprogrammets bostadsgårdar resulterade i att det efter 1975 blev vanligare att förvalta, underhålla och förbättra utemiljöerna än att fortsätta bygga nytt (Lager & Kignell, 2006). Åtgärderna har varierat beroende på område och har omfattat allt från mindre förändringar av utemiljöerna till större ombyggnationer och rivningar (Lager & Kignell, 2006). De större ombyggnationerna blev allt vanligare från mitten av 1980-talet, och många gånger var ombyggnationerna så pass omfattande att miljonprogramskaraktären gick helt förlorad (Lager & Kignell, 2006). Idag är det mer förekommande att vi lyfter fram det kulturhistoriska värde som finns även i miljonprogrammets bebyggelse och att det är viktigt med ett varsamhetsperspektiv. Varsamhetsbegreppet står inte i vägen för förändring eller faktum att olika åtgärder kan behöva vidtas, utan inkluderar snarare ett varsamt förhållningssätt gentemot de boende i området. För många som bor i ett miljonprogramsområde utgör miljonprogrammet en del av deras identitet (Lager & Kignell, 2006).

Syfte & Mål

Syftet med den här studien är att studera vad som karaktäriserar en god bostadsgård; målet är att designa en bostadsgård i Kristianstad. Bostadsgården som har valts ut som studieområde är en del av ett miljonprogramsområde och därför har studien fått en inriktning mot miljonprogrammet och dess bakgrund.

Frågeställning

- *Vad är en god bostadsgård?*

- *Hur skulle en omgestaltning av en bostadsgård i ett miljonprogramsområde se ut med utgångspunkt från vad litteraturen säger om goda bostadsgårdar?*

Avgränsning

Studien avgränsas till bostadsgården på Näsbychaussén 47 i Kristianstad. Inga andra bostadsgårdar inventeras eller analyseras, inte heller undersöks studieområdet i förhållande till andra bostadsgårdar främst för att endast fokusera på ett område och dess framtida utveckling. Den geografiska avgränsningen beror också på att en mer ingående landskapsanalys blir möjlig om studieområdet är begränsat samt att det blir möjligt att ta fram ett gestaltungsförslag inom den angivna tidsramen. Då inventeringen har utgått från riktlinjer som framtagits med hjälp av litteraturstudien, har inga andra landskapsanalyser varit aktuella. Dessutom har inga anläggningskostnader uträknats då detta inte var studiens syfte. Det planerades flera intervjuer men när nyckelpersonen intervjuades fick jag svar på mina frågor och inga fler intervjuer har därför valts att genomföras.

Begrepp & Definitioner

Miljonprogramsområde

Begreppet *miljonprogrammet* kommer från planen om att bygga en miljon bostäder under tio år. Mellanrubriken "En miljon bostäder på tio år"

användes under Socialdemokratiska arbetarepartiets valpropaganda år 1964 och användes även i sammanhang runt svensk bostads- och byggnadspolitik mellan 1964 och 1975 (Arbetarhistoria, 2008). Läser man finansplaner, byggprogram och andra statliga dokument förrän 1970, så används inte benämningen miljonprogram utan man refererar till byggnadsperioden som *reformen*. Det var inte förrän 1970 och 1972 efter att regeringen själva hade använt uttrycket "miljonprogrammet", som begreppet började användas mer frekvent av bland annat media (Arbetarhistoria, 2008).

Barn och unga

Barnkonventionens definition av begreppet barn avser varje människa som inte fyllt 18 år. Men barn är en bred grupp, och barns intressen och behov skiftar kraftigt från yngre till äldre barn, därför används även begreppet unga som syftar på äldre barn (UNICEF, u. år.).

Bostadsgård

Ordet bostadsgård kan betyda olika för olika människor och värderas på olika sätt beroende på förhållningen till ordet. I den här uppsatsen syftar ordet bostadsgård på området (gårdsplanen) mellan bostadshusen. Ibland används ordet gård som förkortning.

METHOD

Uppsatsen är indelad i fyra huvuddelar: en litteraturstudie, en inventering och analys, en intervju och ett förslag. Litteraturstudien gjordes för att få det teoretiska perspektivet på miljonprogrammet och svenska bostadsgårdar generellt. Litteraturstudien är indelad i två underrubriker, a och b. Litteraturstudie a fokuserar på att erbjuda en teoretisk bakgrund på miljonprogrammet som koncept och arkitektonisk stil. Litteraturstudie b gjordes för att få det teoretiska perspektivet på bostadsgårdar allmänt och vad en god bostadsgård kan vara. Litteraturstudie b lade även grunden för inventering och analys av bostadsgården på Gamlegården i Kristianstad. Vidare gjordes en analys och inventering av studieområdet (bostadsgården på Gamlegården) för att kunna skapa ett gestaltungsförslag som lämpar sig för platsen. En person har även intervjuats i samband med inventeringen och analysen av platsen. Med hjälp av den teoretiska översikten från litteraturstudien (a och b), analysen och inventeringen av studieområdet och intervjun med Christian Andersson har ett gestaltungsförslag tagits fram.

1. Litteraturstudie

I litteraturstudien har det använts information från diverse skriftliga källor på både svenska och engelska. Informationen samlades från vetenskapliga artiklar, offentliga rapporter, böcker och internetsidor. Tidigare kurslitteratur har studerats och sökningar i olika databaser har varit grundläggande för att hitta lämplig litteratur. Sökningarna har huvudsakligen skett på databaser som bland annat SLU-bibliotekets sökmotor Primo, google.se och Google Scholar.

- a. Den första delen av litteraturstudien fokuserade på miljonprogrammet. Med hjälp av litteraturen har jag försökt komma i underfund med vad miljonprogrammet är både fysiskt och konceptuellt, hur det uppkom och vad det utgör idag. För komma åt lämplig litteratur på olika databaser har följande sökord använts: *miljonprogrammet, 1900-talet i Sverige, andra världskriget, plats och identitet, ABC-städer, bostadsbrist och urbanisering i Sverige*.

Litteratur som ingår i den här delen av litteraturstudien berör följande:

- Europa och Sverige under 1900-talet
- Miljonprogrammets bakgrund
- Miljonprogrammet som koncept

- b. I den andra delen av litteraturstudien har svenska bostadsgårdar studerats generellt. *Vad är en god bostadsgård?* har varit den ledande frågan i den här delen av studien. Genom att studera vad litteraturen säger om goda bostadsgårdar, har en teoretisk kunskapsöversikt skapats och vägledande slutsatser och punkter har lyfts fram för att därefter kunna användas som grund vid analyserandet av andra bostadsgårdar.

Den litteratur som kommer att ingå i den här delen av litteraturstudien berör följande:

- Vikten av bostadsnära utemiljö
- Vad är en god bostadsgård?
- Viktiga element i en bostadsnära utemiljö

Med hjälp av litteraturstudie b har en mall framtagits, mallen består av riktlinjer att följa vid eventuell inventering och analys av en bostadsgård för att komma i underfund med vad som är en styrka och vad som behöver utvecklas.

2. Inventering och Analys

Val av studieområde var inte speciellt avancerat. Kraven var att studieområdet skulle utgöra en bostadsgård i ett miljonprogramsområde. De olika miljonprogramsområdena i Kristianstad plockades fram och det område som kändes mest bekant valdes ut. Att välja ett område som jag kände till var ett aktivt val, då bekantskapet med områdets fysiska struktur underlättade framkomligheten vilket i sin tur underlättade inventeringen en hel del. Bostadsgården ligger i Gamlegården som är ett av de första och största miljonprogramsområdena i Kristianstad och består av olika typer av bebyggelse, både låg- och höghus. Studieområdet utgör en liten del av Gamlegården med fokus på utemiljön. Genom att välja ett litet studieområde blev det lättare att söka information och göra en välgrundad analys av de egenskaper som är specifika för just Gamlegården.

Med hjälp av mallen som togs fram från litteraturstudie del b, har studieområdet på Gamlegården inventerats och analyserats. *Vad finns på platsen? Vad kan utvecklas?* Styrkor och svagheter har lyfts fram och spontana platsskisser genomfördes i samband med inventeringen. Resultatet av inventeringen och analysen skapade en grund för gestaltningsförslaget och vad som behövde inkluderas eller uteslutas.

3. Intervju

Kvale:s definition av qualitative research interview:

“An interview, whose purpose is to gather descriptions of the life-world of the interviewee with respect to interpretation of the meaning of the described phenomena”.

Kvale (1983, s.174)

Enligt Kvale (1983) kan en intervju genomföras på många olika sätt, ”face-to-face”, via telefon eller via internet är bara några exempel. Den vanligaste intervjumetoden är enligt Kvale att fysiskt träffa den intervjuade och ställa frågor i samband med mötet.

För intervjudelen kontaktade jag AB Kristianstadsbygden (ABK) som är det dominerande bostadsbolaget i området och det största i kommunen. Jag berättade för växeln att jag sökte någon som kunde svara på frågor angående Gamlegårdens utemiljöer och blev kopplad till Christian Andersson. Christian Andersson är samverkansområdeschef för ABK och har varit med mycket på Gamlegården och i de projekt som genomförts där. Han kände till utemiljöerna och kunde gott berätta om användarna och deras användning av bostadsgårdarna. Intervjun inleddes med en öppen fråga: *Hur används bostadsgårdarna på Gamlegården?* Därefter ställdes flera följdfrågor för att få mer information. Jag kom även i kontakt med Carolina Aouseus, landskapsarkitekt vid ABK. Både Christian och Carolina försåg mig med material

och underlag så som tekniska CAD-planer och rapporter gjorda i Gamlegården.

Resultatet från intervjun skapade en ännu mer utvecklad grund att utgå ifrån vid arbetet med gestaltungsförslaget.

4. Förslag

Gestaltungsförslaget utgör slutresultatet av arbetet och bygger på det som framkommit vid litteraturstudien, inventeringen och analysen av bostadsgården i Gamlegården samt intervjun med Christian Andersson. Det tekniska underlaget som ABK försett mig med har varit till stor hjälp. Utöver diverse tekniska redskap har handskissande varit huvudmetoden som använts vid framtagandet av gestaltungsförslaget. Det underliggande syftet med den här uppsatsen har varit att med hjälp av ökad förståelse för miljonprogrammet och bostadsgårdar kunna bidra till utvecklandet av de bostadsgårdar som behöver rustas upp, så att de kan komma att utgöra en mer attraktiv del av stadens utemiljöer.

LITTERATURSTUDIE

a. MILJONPROGRAMMET

Europa efter andra världskriget

Efter andra världskriget hamnade Europa i en djup depression. Kriget hade kostat närmare 16 miljoner människor livet, och det är det första och enda krig som skördat fler civila liv än soldater. Faktumet att det endast var 30 år mellan slutet av första världskriget och början av det andra gjorde det ännu svårare för Europa att återhämta sig och reparera sig. Skadorna som kriget lämnade efter sig, bestod av både fysiska skador som till exempel förstörelse av byggnader och infrastruktur men också folkhälsan och lämnade spår i form av bland annat trauman hos både soldater och civila (Carleton, 2017).

Efter krigets slut agerade länderna i Europa på olika sätt för att återhämta sig beroende på vad för typ av skador som behövde repareras och vad som valdes att prioriteras. Målet var dock detsamma: göra allt i makten för att undvika ett annat världskrig samt försöka återhämta sig så gott det går. Sverige deltog inte i kriget på ett officiellt sätt, men det är närmast oundvikligt att inte bli påverkad av ett krig av den befattningen. Sverige lyckades klara sig undan, men hamnade liksom många andra Europeiska länder i en ekonomisk ostabilitet efter det stora kriget (Carleton, 2017).

1900 – talets Sverige

”Hela befolkningen skall beredas sunda, rymliga, välplanerade och ändamålsenligt utrustade bostäder av god kvalitet till skälig kostnad.”

- prop. 1967:100 (Boverket, 2007)

Situationen var på många sätt kritisk i Sverige under början av 1900-talet (Oliviusson & Davinder, 2017). Det var dålig folkhälsa, låg bostadsstandard och framförallt bostadsbrist. Många människor flyttade under den här perioden in till städerna sökandes efter jobb och bättre liv. Urbaniseringen bidrog till en avbefolkning av landsbygden samtidigt som befolkningstillväxten i städerna ökade. Det främsta målet bland svenska politiker blev snart att lösa bostadsbristen och en period vid namn *reformtiden* satte fart. Reformtiden i Sverige kännetecknas som en period av stora statliga satsningar som skulle leda till ett nytt välfärdssamhälle; perioden kom i efterhand att kallas för de stora programmens tid (Roos & Gelotte, 2004). Det var under Socialdemokraternas partikongress 1964 som beslutet kom om att det under ett decennium skulle byggas en miljon nya bostäder för att hjälpa den rådande bostadsbristen (Arbetshistoria, 2008). Faktumet att de bostadsområden som anlades fick benämningen miljonprogram var på så sätt ingen slump utan refererade till att det under reformtiden faktiskt byggdes 1 006 000 bostäder runt om i Sverige (SCB, 2018).

Miljonprogrammet – Historia

Sedan 1940-talet var syftet inte enbart att lösa bostadsbristen, utan även att höja bostadsstandarden. Kort därefter introducerades att en god bostadsstandard motsvarade högst två personer per rum, köket inte medräknat (Roos & Gelotte, 2004).

Under 1950-talet och ända fram till första delen av 1960-talet var bostadsbristen fortfarande akut i Sverige och bostadsstandarden var generellt sätt mycket dålig då många svenskar bodde både trångt och nedslitet (Roos & Gelotte, 2004). Till en början försökte man lösa trångboddheten och bostadsbristen med hjälp av att implementera så kallade

ABC-städer som stod för *Arbete, Bostad och Centrum* (Roos & Gelotte, 2004). Sven Markelius, arkitekten och stadsplanedirektören bakom ABC-städerna i Sverige, arbetade med en utbyggnad av Stockholm åt nordväst, syd och sydost. Konceptet bakom ABC-städerna grundade sig i en stadsplanering där bebyggelsen anläggs samlad och där invånare skall ha nära till arbete, butiker och samhällsservice (Oliviusson & Davinder, 2017). Sven Markelius var stadsplanedirektör i Stockholm mellan 1944 och 1954, men anläggandet av ABC-städer fortsatte ända in i 1960-talet. Skillnaden mellan Stockholm och övriga svenska städer var dock att besluten om nya bostäder i Stockholm faktiskt genomfördes, medan de i andra svenska städer ofta stannade på papperet. Exempel på två typiska ABC-städer i Sverige är Vällingby som invigdes 1954 och Farsta med invigning år 1960, båda två utanför Stockholm. Trots dessa försök och trots de enorma utbyggnaderna, var bostadsbristen fortfarande märkbar, särskilt i Stockholm då det år 1960 var över 100 000 personer som stod i bostadskö. För att lösa problemet öppnades en bostadsbyggandsutredning år 1957 och med hjälp av en ny bostadsstadga skulle nya byggnadsregler introduceras (Roos & Gelotte, 2004). Huvudman var arkitekten Lennart Holm och utredningen visade snart därefter att det fanns ett byggnadsbehov på 1,5 miljoner lägenheter och ett akut behov av rationalisering inom byggbranschen. Värt att nämna är att termen lägenhet användes i riksdagen vid den här tiden även för bostäder i villor.

Kommunerna fick ta mycket enskilt ansvar men erbjöds under riksdagsbeslutet 1965 gynnsamma ekonomiska villkor om de beslutade att hålla sig till reformen och bygga storskaligt. Efter 1966 hade produktionen av nya lägenheter ökat med 20 procent, från 100 000 till 120 000 bostäder årligen. Vid planering och anläggning av storskaliga stadsplaner som innehöll fler än 1000 bostäder, fick kommunerna ökat statligt finansiellt stöd (Roos & Gelotte, 2004).

Storskalighet blev så småningom miljonprogrammets kännetecken, utöver att kostnaden per enhet kunde sänkas vid storskaliga projekt, så gick storskaligheten hand i hand med ett kollektivt tänk och en rationalitet som resulterade i att bostäderna kompletterades med närliggande centrumanläggning, arbetsplatser, skolor och kollektivtrafik. Miljonprogramsområdena kom att få en mycket speciell stil (Roos & Gelotte, 2004).

Miljonprogrammet som koncept

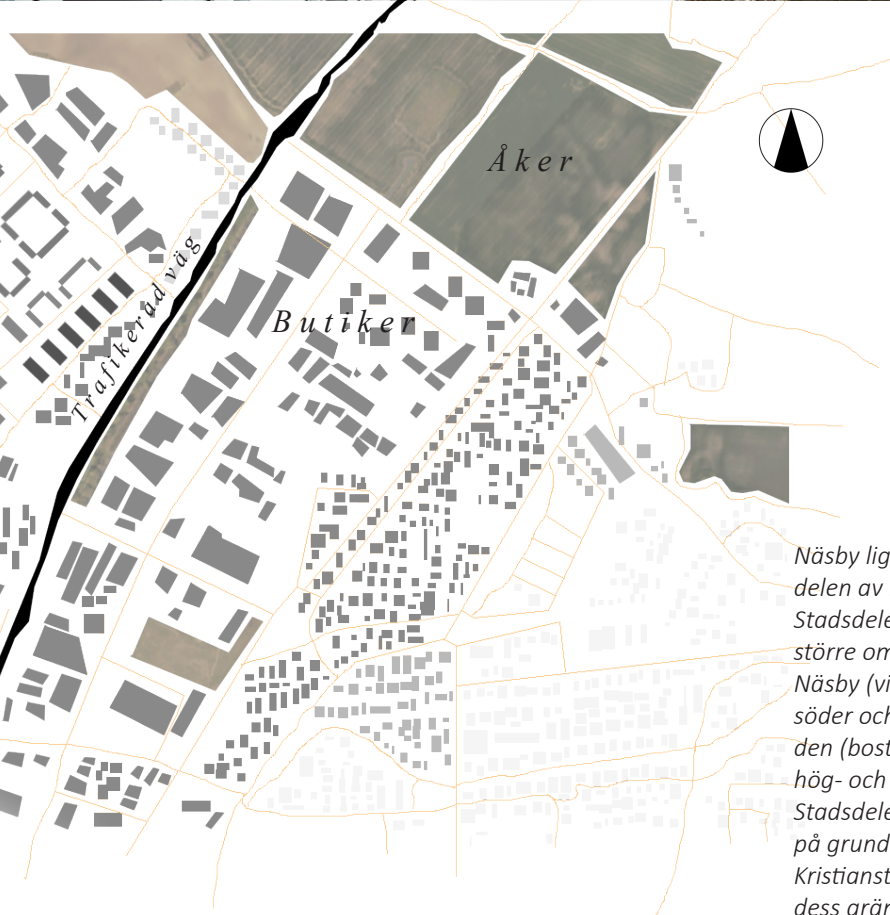
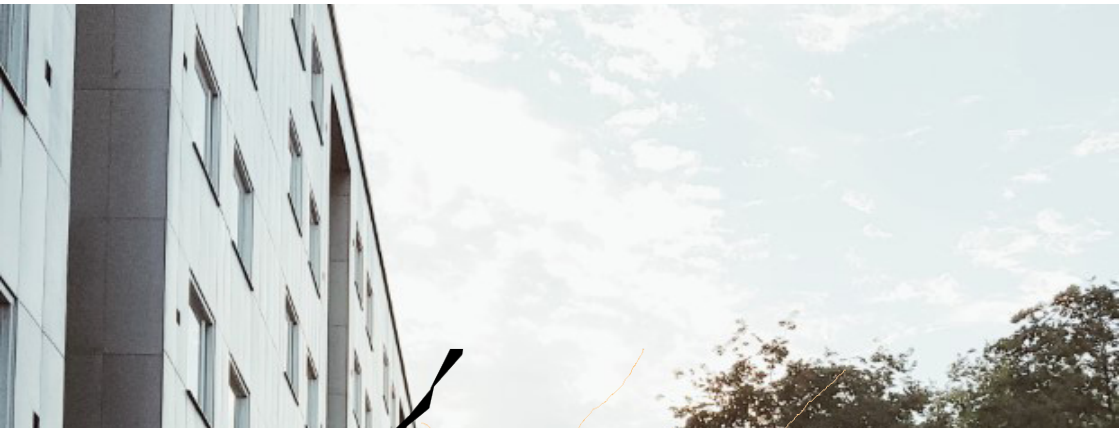
Perioden efter andra världskriget och den snabba urbaniseringen i Sverige bidrog starkt till den dåvarande bostadsbristen, den låga tekniska standarden och bristande folkhälsan. Att folkhemsidealet krävde större ytor och rum per person med högre teknisk och hygienisk standard, var alltså inget konstigt (Stenberg, 2012). Miljonprogrammet och dess koncept blev automatiskt att möta dessa samhällsförändringar. Miljonprogrammet bestod inte enbart av en rationaliserad byggnadskonstruktion, utan kom också för att karakterisera en särskild typ av stadsutveckling där allt skulle vara "tillräckligt nära" för att servera en bekvämlighet som blev aktuell när arbetsdagarna blev kortare. Arbetsplatser, butiker, biografen, skolor, grönområden, lekplatser och kyrkor skulle alla ligga i närområdet (Stockholms Stad, u.å.). Trafikseparation, där fotgängare och bilar är separerade, är också typiskt för miljonprogramkonceptet (Stockholms Stad, u.å.). Trots miljonprogrammets storskalighet, var det mycket som planerades mycket detaljerat: sovrummen skulle ha plats för sängar och garderober av standardiserade mått, knopparna på skåpluckorna skulle sitta på rätt höjd, diskborsten ska ligga på rätt plats i köket och bänken skulle vara rostfri och lättstädad. Rummen var organiserade efter funktioner och aktiviteter, likaså utemiljöerna (Stenberg, 2012). Standardiseringen och enkelheten i miljonprogrammets koncept har använts som affärsidé utav många företag, främst Ikea. Ikea är det

företag som mest framgångsrikt sedan miljonprogrammet har lyckats använda dess bostadsstandard som grund för sitt eget koncept.

GAMLEGÅRDEN, KRISTIANSTAD

92,5 % av Sveriges bostadsbebyggda mark är bebyggd med småhus (friliggande villor, radhus och kedjehus) och bara 7,5 procent är bebyggd med flerbostadshus (Kristensson, 2012). I flerbostadshusen inryms dock ca hälften av alla bostäder i landet. Flerbostadshusen och områdena som byggdes mellan 1964-1975 ligger utspridda över hela landet, och är lätta att urskilja då strukturen och arkitekturen har en särskild karaktär som grundar sig i det tänk som medföljde under de stora programmens tid. Ett av de här områdena är *Gamlegården* i Kristianstad. Precis som många andra miljonprogramsområden så är det första man ser de höga betonghusen. Med de höga flervåningshusen i ytterkanterna följer därefter en successiv indelning av diverse smågårdar varav en del utformade som ett u, och andra placerade parallellt.

Näsby ligger i den norra delen av Kristianstad. Stadsdelen är indelad i två större områden, Gamla Näsby (villabebyggelse) i söder och Gamlegården (bostadsområde med hög- och låghus) i norr. Stadsdelen är främst känd på grund av att Högskolan Kristianstad ligger inom dess gränser, men här finns också ett av stadens största bostadsområden, två mindre köpcentrum, en vårdcentral och en kyrka.

BILDER FRÅN GAMLEGÅRDEN

Figur 1. Två bostadshus på Genalegården.

Figur 2: Basketbollsmål.

Figur 3: Dagis med bostadshus i bakgrunden.

Figur 4: En av entreéerna till bostadsgården (som är studieområdet i det här arbetet) från öster sida.

Figur 5: Sittplatser intill en konstgjord damm, omringade av i gräsmattor i mitten av Gamlegården

Figur 6: Fotbollsplan.

Figur 7: Kulle och en björk.

Figur 8: Träd utan löv och tre bostadshus i bakgrunden. .

Figur 9: Södra sidan av Gamegården från långt håll.

Figur 10: Sitt- och grillplats med hus i bakgrunden.

Figur 11: Bostadshus nordöstra Gamlegården.

Figur 12: Norra sidan av Gamlegården från Näsbyfält.

Figur 13: Vägen in till en gård.

Figur 15: Bänk under ett träd.

GAMLEGÅRDEN - BAKGRUNDSHISTORIA

Precis som i övriga delar av Sverige rådde en stor bostadsbrist i Kristianstad ända in på 1960-talet, främst på grund av den stora folkomflyttningen från landsbygd till stad. Men förväntningarna om industriell expansion gjorde att det rådde en optimistisk inställning till ökad inflyttning och nybyggnation av bostäder (ABK, u.å).

”

*Den inför den vidgade Europamarknaden pågående industrikoncentrationen söderut och den allt svårare trängseln på Skånes västsida måste ge Östskåne en jättechans, anser lokaliseringsexperterna. Här finns nämligen inte blott gott om tomtmark utan här finns också något för industrin så lockande som en stor arbetskraftsreserv. För Nordöstska-
nes centralort Kristianstad bedömes framtidsmöjligheterna särskilt optimistiskt, och stadens fäder har nyligen beslutat starta en stort upplagd reklamkampanj och PR-verksamhet som skall göra staden och dess möjligheter kända landet över.*

”

- Sydsvenska Dagbladet, 12 april 1962 (ABK, 2012)

I samband med att Kristianstad utsågs som centralort för Nordöstra delen av Skåne, valde diverse företag att etablera sig i området och bidrog till stadgandet av ett större industriområde (ABK, u.å.). När bostäder skulle byggas för de som arbetade på industriområdet, var Näsby det första området som togs upp som förslag (ABK, u.å.). Näsby låg nära industriområdet men samtidigt långt ifrån stadskärnan vilket medförde att det var nödvändigt att bostadsområdet skulle göras stort med många bostäder och att det skulle finnas ett utbud av service och butiker (ABK, u.å.). 1963 togs stadsplanen för Gamlegården fram, och den 22 november samma år fick AB Kristianstadsbyggen klartecken att börja bygga de första sexvåningshusen längs Näsbychaussén i det som sedan skulle bli

Gamlegården (ABK, u.å). När Erik Näckmark, Kristianstadsbyggens VD, intervjuades några dagar senare av lokaltidningen betonade han att arbetet behövde komma igång genast. Huvudorsaken bakom brådskan var dock inte att de eventuella hyresgästerna skulle kunna flytta in snarast, utan det handlade om bristen på byggarbetare (ABK, u.å).

”

Direktör Näckmark understryker också det önskvärda i att vi här i Kristianstad och bygden omkring kan hålla hög och jämn sysselsättning för byggnadsarbetarna, så att dessa inte behöver se sig om efter arbete på andra håll. Nu är det ju en hel del som gett sig iväg, och det är ovisst om de återkommer. Vi har inte råd att förlora byggnadsarbetare, för här behöver vi hålla hög byggnadsproduktion.

”

- Kristianstadsbladet, 28 november 1963 (ABK, 2012)

Den 1 april 1965 stod de första lägenheterna på Gamlegården inflyttningsklara och sex år senare var all planerad bebyggelse i området klar. Det var totalt 1 850 lägenheter som byggdes och därför rådde ett stort behov av service i det nya bostadsområdet (abk, u.å.). Gårdarna på Gamlegården utgjorde små parkområden som så småningom försågs med diverse bollplaner, lekplatser, tennisbanor och uppvärmda badbassänger (abk, u.å.). En närliggande kulle anlades också så att barnen kunde åka pulka under vinterhalvåret. Kommunen såg till att det fanns fritidshem, barndaghem och lekskolor, och landstinget öppnade en läkarstation (abk, u.å.). Källarutrymmena i fastigheterna utnyttjades för inredning av fritidsverksamhet och tvättstugor, tvättstugorna hade även tillhörande lekutrymmen för barnen. För att underlätta för de boende gavs varje lägenheten på Gamlegården en parkeringsplats och dessutom anlades 1 000 extra platser ”som reserv och för besökande”. Sommaren 1970 stod affärscentret på Gamlegården klart och rymde två livsmed-

elsbutiker, bank, post, urmakeri, bibliotek, kemptvätt, fritidslokaler, samt herr- och damfrisör (ABK, u.å).

Kritiken mot Gamlegården kom tidigt, och precis som andra miljon-programsområden ansågs Gamlegården vara för stort och trist och att det saknade aktiviteter för sina boende. Den dåvarande kommunfullmäktiges ordförande, Klas Olsson, valde att bemöta kritiken i sitt tal vid invigningen av Gamlegården;

”

Det har vid otaliga bostadsundersökningar visat sig att det funnits gott om problem under uppbyggnadstiden. Men när väl området fått sin egen prägel, när allt börjat fungera och man hunnit knyta kontakter med andra människor så har också invånarna funnit sig väl tillrätta och funnit trivsel i miljön.

- Kristianstadsbladet, 5 juni 1971 (ABK, 2012)

”

1967 skedde en kommunsammanslagning då Araslövs landskommun, Nosaby landskommun, Träne landskommun och Vä landskommun uppgick i Kristianstads stad. Kommunsammanslagningen var en ledande faktor till att antalet invånare i Kristianstads kommun mer än fördubblades mellan 1967-1974 från 27 500 till 66 700 invånare (ABK, u.å). Antalet boende på Gamlegården växte, och 1974 uppskattades det bo ca 7 000 personer i bostadsområdet, varav majoriteten var familjer med barn och ungdomar. Bostadsbehoven var så stora i Kristianstad att den stora satsningen på Gamlegården inte räckte till för att mätta kommunens aptit på bostäder. Redan under invigningen av Gamlegården presenterades en modell på AB Kristianstadsbyggens nästa stora bostadsprojekt, som man kallade för *Österäng*.

b. DEN GODA BOSTADSGÅRDEN I LITTERATUREN

För många utgör den gemensamma bostadsgården ett andra vardagsrum, speciellt under sommarhalvåret. Att kunna ta med sig maten ut, träffa grannar och koppla av i det fina vädret, är något som uppskattas av många. Men vad är det egentligen som definierar en *god bostadsgård*?

Det finns mycket att läsa om den goda bostadsgården i litteraturen, allt från vetenskapliga artiklar till väglednings-rapporter. En del litteratur presenterar konkreta egenskaper som en god bostadsgård bör ha, men nästan all litteratur lyfter upp faktumet att varje bostadsgård är unik med olika förutsättningar och att idealet om den perfekta bostadsgården inte finns i verkligheten. Det optimala hade varit om det hade funnits en instruktionsmanual där det stegvis framkommer hur man som planerare/utformare kan gestalta fram den perfekta bostadsgården och att alla bostadsgårdar som inte ligger inom ramarna för den förutnämnda manualen inte är *goda bostadsgårdar*, men så är som sagt inte fallet. Det finns dock mycket inspiration och vägledning att söka i diverse litteratur för att skapa en välfungerande bostadsgård som är varierande i sitt uttryck och kan erbjuda många olika funktioner.

Den här litteraturstudien bygger på olika källor och utifrån källorna som har använts, har huvudargument och vägledning hittats som gestaltungsförslaget i nästa steg kan baseras på.

Eva Kristenssons (2005) forskning om bostadsgårdar har dock använts som grundinspiration genom den här delen av litteraturstudien. Kristensson (2005) menar till att börja med att en välfungerande och god bostadsgård spelar fyra huvudroller i människors vardagsliv;

*bostadnära utemiljö,
lekmiljö,
social arena och
utsikt.*

Kristensson (2005) menar också att desto fler av de fyra rollerna som samverkar, desto mer användbar blir gården.

Rumsindelning av bostadsgården

Boverket (2015) delar in utemiljön kring bostäder och gator i privata-, halvoffentliga- och offentliga zoner. Avsikten var när man planerade många bostadsgårdar i miljonprogramsområden att de skulle vara mycket mer privata med individuella uteplatser, stora inglasade uterum och små gårdar (Reiter, 2007). Men de klassiska miljonprogramsdragen som skala, enkelhet och gestaltningsmässig upprepning, kom i vägen och gjorde så att utemiljöerna hamnade i den halvoffentliga eller offentliga zonen istället. Men i brist på privata uteplatser för brukarna med sig sina privata aktiviteter som till exempel solbada, spela boll, fika och leka med barnen till den offentliga sfären vilket har gjort att den offentliga sfären i miljonprogrammets bostadsgårdar har "privatiserats" (Reiter, 2007). Att gränserna mellan privat, halvoffentligt och offentligt börjar avta, är inget fenomen som endast framkommer i olika bostadsområden utan överallt i våra stadsområden (Reiter, 2007). Privatiseringen av de offentliga utemiljöerna behöver inte ses som något negativt, utan snarare som något positivt där olika människor får möjlighet att dela på gemensamma ytor och ta del av varandras aktiviteter. Trots att en utemiljö är offentlig och används av en större grupp människor, står det inte i vägen från att skapa och utforma olika rum i det stora rummet. Genom att arbeta med att dela in en större yta i mindre, öppna och slutna rum, skapar man ytor med olika karaktärer och som kan uppmana till en variation i

utövandet av aktiviteter. Boverket (2015) menar att gårdens attraktivitet och användbarhet ökar om det finns platser som är skräddarsydda för en viss aktivitet. Det kan handla om en lekplats, sittplats, bollplan eller en plats där man får vara för sig själv. Antingen kan rummen bearbetas på ett storskaligt vis genom att använda vegetation, höjdskillnader och olika ytmaterial för att dela in och avskärma, men kan också planeras mycket mer i detalj genom att använda olika element. De olika elementen i en gård kan integreras i öppna och slutna ytor som skapar olika definitioner av attraktivitet och fyller olika funktioner. En bostadsgård tillhör oftast de offentliga utemiljöer som utgör en gråskala där gårdens rum och platser är flexibla och kan användas och brukas på många olika sätt. Samma ytor som fungerar för lek och fysisk aktivitet, kan fungera för samvaro och avkoppling beroende på gruppen som brukar platsen. En del ytor är dock mer strikta i den typ av användning som erbjuds, oftast är detta fallet med bollplaner och andra ytor för idrott då utformningen inte är speciellt varierande. Genom att placera ut större naturlika vegetationsytor på gårdens utkanter, möjliggör man för barn att utöka sina lekytor ytterligare samtidigt som vegetationen kan fungera som en gränsmarkering (Boverket, 2015). Avsikten med att markera ut gårdens gränser, är inte för att avskärma och isolera gården från omgivningen och omkringliggande gårdar, utan snarare för att bidra till gårdens identitet. Att tydligt visa vart gården börjar och slutar är extra positivt för barn, unga och människor med funktionsnedsättning, då gården blir lätt att urskilja och den tydliga entrén agerar välkomnande (Boverket, 2015). Det ska vara lätt att hitta och känna igen platsen och en utemiljö med en omringande och rumslig karaktär bidrar till trygghetskänslan. Entréer är extra viktiga element att markera ut vid utformning av en bostadsgård då det redan vid entrén till gården börjar skapas en platsidentitet. En entré kan markeras ut med hjälp av träd eller annan vegetation, en klassisk grind eller enbart skiftande material på markytan. På grund av att bostadsgården är en offentlig plats som de boende måste dela med

en större grupp användare, är det viktigt att inte glömma bort att det är minst lika uppskattat att erbjuda platser dit individer kan dra sig undan den sociala miljön (Boverket, 2015). Sådana platser är ofta en bristvara på många bostadsgårdar men det behöver egentligen inte vara mer komplicerat än till exempel en sittplats omgärdad av genomsläpplig grön-ska (Boverket, 2015).

Alltså bör de olika boendegrupperna och deras behov tas tillgodo vid planering och utformning av bostadsgården och detta enklast genom att dela in gården i olika *zoner* eller *rum*. Barn, unga, familjer, människor med funktionsnedsättning och äldre är bara några exempel på olika grupper som ska kunna bruka och ta del av bostadsgården.

Sol, skugga, luft och ljud

Bebyggelsens orientering och mängden vegetation på gården är avgörande för att skapa goda sol- och skuggförhållanden men också reglera bullret på gården. Ytor belägna på norrsidan av byggnader tenderar till exempel alltid att hamna i skugga. Enligt Boverket (2015) är de skuggade ytorna mindre attraktiva och används betydligt mindre än övriga delar av gården. Trots detta och trots människans behov av en hälsosam mängd solljus, så innebär för stor solvistelse att vi exponerar oss för skadlig ultraviolett strålning. Barn och personer med känslig hud är i extra behov av utemiljöer där den ultravioletta strålningen är begränsad. Förekomsten av hudcancer och malignt melanom (den allvarligaste formen av hudcancer) ökar dramatiskt och ju oftare man bränner sig desto större är risken att få hudcancer. Den årliga ökningen för malignt melanom ligger på cirka 6 % för både män och kvinnor och ingen annan cancerform ökar så snabbt i Sverige. Ur ett hälsoperspektiv bidrar därför säkerställandet av solskyddade utemiljöer för människor i olika åldrar

till att minska risken för ohälsosam exponering av ultraviolett strålning (Strålsäkerhetsmyndigheten, 2017). En plats vars himmelsvy är till hälften täckt av grönska anses därför vara en plats med lagom strålning (Strålsäkerhetsmyndigheten, 2017). Saknas en skugggivande växtlighet kan solstrålningsproblem lösas med tillexempel solsegl, för övrigt är vegetation en mer långvarig och hållbar lösning (Boverket, 2015). Platser som är skyddade av vegetation är inte enbart positiva för att skapa lä mot sol, utan vegetation kan även användas för att skapa regnskydd (Berglund & Jergeby 1998).

Många av platserna i den byggda miljön präglas av dålig luft och höga bullernivåer. Större trafikleder och genomfartsgator med mycket trafik nära bostadsgårdar bidrar starkt till både ljud och luftföroreningar. Stressnivån ökar kraftigt i samband med ljudföroreningar vilket påverkar möjligheterna att vistas ute på gården. Forskning visar också att luftföroreningar har en stark negativ påverkan på människor som vistas utomhus och kan medföra påtagligt sänkt lungfunktion speciellt bland unga och barn (Karolinska Institutet, 2013). Människor med astma och allergisjukdomar är en särskilt känslig grupp för luftföroreningar (Karolinska Institutet, 2013). Vid extrema ljudföroreningar kan det vara aktuellt med bullervallar, för övrigt har vegetation som träd och buskar en dämpande verkan på ljudnivån. Även byggnader kan fungera som bullskärm och har en ljuddämpande effekt på resten av området speciellt byggnader med gröna tak. Gröna barriärer av träd och buskar är för övrigt ett mycket effektivt sätt för att motverka både ljud- och luftföroreningar.

Vegetation och vatten

Ett element som benämns i nästan all litteratur där det talas om den goda bostadsgården, är *vegetation*.

Begreppet grönområde har olika innebörd för olika individer och grupper av människor. För vissa speglar vegetation rekreation och harmoni medan andra ser grönområden som arbete, skötsel och ett hinder i en smidig stadsutveckling.

Våra städer blir allt tätare och detta på bekostnaden av bland annat våra grönområden och friytor. Att vi behöver grönska och vegetation i vår omgivning för att må bra är inget nytt och mycket forskning har bevisat att det gynnar den långsiktiga hållbarheten i våra städer vid ständig plantering av nya grönområden. Förutom hållbarheten och stadsindividens välmående, bidrar vegetation också till större biologisk mångfald, behagligare temperaturer i stadsrum och tätorter, samt mer estetiskt tilltalande miljöer.

12,6 % av alla persontransporter i Sverige är fritidsresor med bil (Delshammar & Fors, 2010). Genom att utveckla rikare grönområden inom våra tätorter kommer behovet att söka kompensationsmiljöer för rekreation utanför tätorterna att minska vilket minskar energiförbrukningen (Delshammar & Fors, 2010). Grönare och hälsosammare tätorter är också grunden för en social och ekonomisk hållbarhet (Delshammar & Fors, 2010).

Riksdagen i Sverige har beslutat att Sveriges miljöarbete ska bedrivas utifrån 16 nationella miljökvalitetsmål. Boverket har tagit fram rapporten *Bostadsnära natur* som även är kopplad till det 15:e nationella miljökvalitetsmålet *God bebyggd miljö*. Rapporten fungerar som en vägledning för hur vegetation kan användas för att utveckla natur- och kulturmiljöer i våra bostadsgårdar. Vegetation beskrivs många gånger som ett av de viktigaste elementen för att uppnå en levande, variationsrik och föränderlig utemiljö (Boverket, 2007). Förutom att växter bidrar till de restaurativa värdena i en utemiljö, kan rätt växtarter skapa otroligt värdefulla

årstidsvariationer. Större grönområden skapar miljöer som inte bara kan användas av barn i samband med lek och utforskning, utan också av många äldre grupper i samband med avkoppling och restoration (Boverket, 2007). Syftet med grönområden i tätorterna är inte att omge bostadsområden med den orörda naturen som många gånger presenteras i romantiserade sammanhang, utan snarare en natur som är sammanvävd med bebyggelsen och övriga delar av utemiljön. Boverket (2007) menar att genom att låta den bostadsnära naturen ha bebyggelsen som sin utgångspunkt är det lättare att skapa en utemiljö som är variationsrik och som har människan i centrum. Lättillgänglighet är hur som helst en av de viktigaste faktorerna för att kunna genomföra konceptet bostadsnära natur i praktiken och grundar sig i faktumet att naturen inte bör ligga längre bort än 300 m från bostaden för att klassas som bostadsnära. Genom att göra natur och grönska lättillgänglig för de boende, ökar automatiskt användandet (Boverket, 2007). Kompakt vegetation undviks många gånger i offentliga miljöer eftersom det skapar barriärer och på så sätt bidrar till en otrygg miljö. Kuo och Sullivan (2001) menar däremot i studien *Environment and Crime in the Inner City*, att det finns ett tydligt mönster mellan grönare bostadsområden och en reducerad brottslighet. I studien användes polisrapporter för att studera och jämföra relationen mellan vegetation och brottslighet i 98 olika bostadshus. Grönska och vegetation visade sig bidra till miljöer där människor kände sig tryggare och lugnare och där betydligt färre aggressiva och våldsamma beteenden ägde rum (Kuo & Sullivan, 2001). Det var inte enbart våldsbrott som minskade i samband med ökad vegetation, utan även inbrott och andra typer av egendomsbrott (Kuo & Sullivan, 2001). Flerskiktade vegetationsbestånd är också miljöer som ökar gårdens biologiska mångfald. Täta och flerskiktade bestånd skapar komplexa gröna miljöer på en relativt liten yta, dit bland annat många barn och unga söker sig för lek och utforskning. Enligt Boverket (2015), är flerskiktade naturlika planteringar en av de viktigaste platserna för lek. Ett flerskiktat bestånd

bestående av träd, buskträd och buskar kan med rätt artblandning skapa täta bryn mot omgivningen, men på insidan vara genomsiktig och bidra till gårdens rumslighet.

Ett alternativ till grönområden på marknivå är gröna tak. Gröna tak är ett koncept som börjar bli allt vanligare, särskilt i täta stadsmiljöer där det är ont om utrymme för anläggandet av grönytor på marknivå. Tak utgör ca 20-25 % av ytorna i våra städer. Genom att omvandla klassiska bara tak till *gröna tak*, gynnar man många miljö- och hållbarhets aspekter så som bland annat bättre luftkvalité, effektivare dagvattenhantering och en rikare biologisk mångfald.

Genom öppen dagvattenhantering kan gården utnyttjas för att bidra med ekosystemtjänster. Ett lokalt omhändertagande av dagvatten kan vara positivt på många olika sätt. Tillsammans med vegetation, bildar vatten en biotop som gynnar en större biologisk mångfald och öppna dagvattensystem bidrar till miljöer som upplevs som spännande för många barn. Fördröjning av vattnet på vägen eller innan det infiltreras kan ge tillfälle till lek för barn men förebygger också översvämningar vid kraftiga regn.

Barn och unga

Enligt FN:s konvention om barns rättigheter, har alla barn och unga rätt till en god uppväxtmiljö (UNICEF, 2009). Forskning har visat att barns livsvillkor och uppväxtmiljö påverkas starkt av hur utomhusmiljön är planerad och utformad (Boverket, 2015). Därför är det viktigt att utveckla miljöer som inkluderar barn och unga och möjliggör för dem att ta plats. Barn och unga söker sig till miljöer där de har utrymme att pröva sina fysiska förmågor likväl utveckla sin sociala kompetens. Utemiljöer

som erbjuder diverse fysiska utmaningar och ett varierande upplägg, är utemiljöer som uppskattas av barn och unga och det är oftast dit de söker sig för att vidga sitt sociala spektrum (utöka sina sociala kontakter) (Boverket, 2015). Enligt Plan- och bygglagen skall det finnas friyta för lek och utevistelse vid anordnandet av alla nya bostäder, fritidshem, skolor och förskolor. Lagen definierar dock varken storlek eller lämplighet på friytan förutom att den ska vara *tillräckligt stor*. Boverkets vägledning "Gör plats för barn och unga!", fungerar därför mycket bra som ett kompletterande och inspirerande verktyg för allmänna råd och mer detaljerad vägledning vid planering och utformning av barn och ungas utemiljöer. Faktumet att våra städer växer i en ofantlig fart och att bebyggelsen blir allt tätare gör det inte lättare att planera in friytor i stadsmiljöer. Trots de många utmaningarna, är det av högsta prioritet att avse utrymme för barn och unga, lagstiftaren i Plan- och bygglagen prioriterar till och med barns friyta framför parkering. Genom att dela in gården i olika zoner blir det lättare att skapa ytor anpassade efter barn i olika åldrar och/eller med olika behov. Lekytor för de minsta barnen bör vara placerade i den så kallade tryggzonen som inkluderar området närmast huset eller vid olika uteplatser där vuxna brukar närvara (Boverket 2015, s. 86). Boverket konstaterar att mindre redskap och element är mer användbara och uppskattade av barn än större multifunktionella redskap. Därför uppmuntras att planera ett flertal olika redskap som uppmanar till rörelse och som kan användas för att exempelvis hoppa, klättra, gunga och balansera (Boverket 2015, s. 98). Även enkla former av aktiviteter kan uppskattas av barn, som till exempel kojbyggande och äventyrslek bland vegetation och utan övriga lekredskap (Kylin 2004). Gröna partier i en bostadsgård fungerar som platser för sociala aktiviteter och uppmuntrar för lek och samspel tvärs ålder och kön. Med gott om vegetation och varierande växtarter kan man skapa ytor som skiftar mellan en dynamisk karaktär och en mer lugn och harmonisk miljö. Vistelse i gårdens kantzoner tillför leken och vistelsen extra spänning bland

annat genom att bidra till barnens föreställningar om omvärlden.

I slutändan handlar bostadsgården mycket om faktumet att ha tillgång till en egen bostadsgård istället för att bli hänvisad till en närliggande park. Bostadsgården ger barnen och ungdomarna ett frirum där de kan vara sig själva och kunna påverka sin egen situation. Tillgången till en egen bostadsgård leder till ett ökat personligt välbefinnande och tillit till samhället i stort (Boverket, 2015).

Belysning

Vi lever i den del av världen där de ljusa timmarna är få under vinterhalvåret. En god belysning är därför mycket avgörande för att kunna vistas på gården. Genom att arbeta med att lysa upp utemiljön bidrar man automatiskt till att vistelsen på gården känns tryggare. En upplyst omgivning är mindre skadeutsatt och god belysning förebygger skador. Att arbeta kreativt med belysning kan resultera i häftiga effekter, genom att fundera över placering, ljusfärg och höjd man skapa annorlunda rumsupplevelser (Fridell, 2011).

Avgränsningar och tillgänglighet

Avgränsningar är en av de avgörande förutsättningarna för att skapa rum i bostadsgården. I *Bra bostadsgårdar – här vill vi bo* (2000) lyfter författaren Kerstin Torseke Hultén (2000) fram fyra viktiga element som bör tas hänsyn till vid planering av bostadsgårdar nämligen yta, avgränsning, tillgänglighet och användning. Torseke (2000) menar att om avgränsningarna är otydliga, så minskar hela gårdskaraktären. Hon menar också att tillgängligheten på gården bland annat avgörs av att det finns

entréer, utgångar och angöringar (Torseke 2000).

Alla människor ska kunna använda och vara delaktiga i utemiljön på ett bostadsområde (Sonesson, 2016). Tillgänglighet ska inte vara ett hinder och alla ska kunna ta sig fram på gården och det ska vara lätt att orientera sig så att man känner sig trygg. Vid utformning av större offentliga ytor, blir det automatiskt svårare att möta alla individers intressen eller specifika behov, men det går fortfarande att inkludera många människor om det prioriteras. En del människor har mer svårigheter att sortera sinnesintryck (perception) än andra, vilket leder till trötthet och koncentrationssvårigheter. Precis som många ytor i en offentlig bostadsgård planeras utifrån att det skall vara möjligt att utöva diverse fysiska aktiviteter, bör gården även innehålla så kallade reträttplatser med restaurativa kvalitéer dit man kan vända sig för att ta en paus och återhämta koncentrationen. En tydlig rumsindelning av gården gör det lättare för personer med perceptions- och koncentrationssvårigheter att avgöra var man kan utföra olika aktiviteter. Trots tydliga avgränsningar, bör de olika ytorna på gården som till exempel aktivitetsytor, entréer och byggnader bindas samman med hjälp av gångvägar. En större yta utan gångvägar är svår att läsa av utav individer med synnedsättning. Genom att låta gångvägarna dessutom bestå av material som kontrasterar mot omkringliggande markbeläggning, bidrar man till en extra tydlighet. För allas säkerhet bör gångvägarnas underlag även vara fast, jämnt och inte bli halt vid nederbörd (Boverket, 2008). Diverse sandytor blir mer tillgängliga om till exempel sandlekboardet placeras i kanten av sandytan, och istället för att använda sand som skyddsunderlag under gungställningar eller andra redskap kan gummiasfalt användas. Redskap som är rustade med trappor, kan lika gärna ha flera vägar upp som består av trappor och en ramp (Boverket, 2008).

Mall för analys

Utan att gå in i alltför många detaljer och genom att endast beröra bredare och mer generella element, har en mall tagits fram som kan användas som utgångspunkt vid inventeringen och analys av studieområdet på Gamlegården. Vegetation, rumslighet, användargrupper och belysning är några av de koncept som har tagits upp i litteraturstudien och beskrivs i mycket annan litteratur som viktiga delar att ta hänsyn till vid planering av bostadsgårdar. Anledningen till att det inte har varit av intresse att skapa en alltför detaljerad mall som kan användas när gestaltningsförslaget skapas, är att en alltför detaljerad plan leder till att förändringar över tid och anpassning till nya behov inte kan ske (Berglund & Jergeby, 1998). Det är även viktigt att förstå att en mall som kan appliceras på alla bostadsgårdar inte finns (Torseke, 2000). En bostadsgård kan planeras och anläggas men gårdens identitet och karaktär kommer inte att skapas förrän efter att platsen börjat användas då det är främst användarna som formar en plats. En plats kan även komma att ändras med tiden, påverkad av nya förutsättningar och behov (Torseke, 2000).

Följande är därför en mall vars utgångspunkter inte fokuserar på detaljer utan försöker täcka en helhet.

MALL ATT ANVÄNDA FÖR INVENTERING OCH ANALYS AV BOSTADSGÅRDEN PÅ GAMLEGÅRDEN

Rumsindelning av bostadsgården

- Hur ser gårdens karaktär ut? Exempelvis öppen, "closed" etc.
- Är gården indelad i tydliga rum?
- Privata vs. offentliga zoner?
- Finns det några tydliga entreér till gården? Hur många?

Sol, skugga, luft och ljud

- Hur är ljudnivån på gården? Finns det något i omgivning som kan påverka ljudnivån på gården?
- Finns det skuggmöjligheter på gården?
- Finns det platser att söka sig till om sol önskas?
- Hur bidrar gården till att luften blir renare?

Vegetation och vatten

- Hur ser vegetationen ut på gården?
- Är vegetationen flerskiktad?
- Hur många träd?
- Hur ser buskarna och marksiktet ut?
- Kan något av vegetationen behållas eller förflyttas?
- Finns det en gräsmatta?

MALL ATT ANVÄNDA FÖR INVENTERING OCH ANALYS AV BOSTADSGÅRDEN PÅ GAMLEGÅRDEN

Barn och unga

- Finns det många barnfamiljer på gården?
- Hur ser lekutrustningen ut?
- Erbjuder bostadsgården ytor för yngre och äldre barn?
- Vegetation och vatten där barn kan leka?

Belysning

- Hur är gården upplyst?
- Är gården väl upplyst?

Avgränsingar och tillgänglighet

- Hur är gränserna mellan de olika ytorna markerade?
- Är entreérerna markerade på något vis?
- Är gården lättillgänglig?
- Finns det gångar vars ytmaterial gör det lätt att ta sig fram?

INVENTERING OCH ANALYS

BOSTADSGÅRDEN IDAG

NÄSBYCHAUSSEN 96-100

BUSKAR

SITTPLATS+GRILLPLATS

SANDLÅDA

GRÄS

NÄSBYCHAUSSEN 90-94

HUVUGÅNGAR

ÖVRIGA GÅRDAR

PERENNPLANTERINGAR

GRÄSMATTA

TRÄD+BUSKAR

HUVUDGÅNGAR

NÄSBYCHAUSSEN - TRAFIKERAD VÄG

BUTIKER

Skala 1:400

Figur 16: Entré väster

Figur 17: Entré väster

Figur 18: Cykelställ och lekplats

Figur 9: Plantering med gräsmatta i bakgrunden

Figur 10: En del av gräsmattan med lekplatsen i bakgrunden

Figur 21. Lekplats

Figur 22: Plantering med lekplats i bakgrunden

Figur 23: Plantering, huskträd och en del av västra entrén

Nedan följer en analys av bostadsgården i Gamlegården och hur den ser ut i dagsläget.

Rumsindelning av bostadsgården

Gården har en mycket öppen karaktär med ytterst få privata zoner. Förutom sittplatsen som kan nyttjas för privata aktiviteter, med tanke på dess avskildhet från de resterande ytorna, innehåller gården halvoffentliga och offentliga zoner. I brist på privata uteplatser är det inte alls ovanligt att de boende tar med sig sina privata aktiviteter till den offentliga sfären vilket har bidragit till att gården i sin helhet har privatiserats när det kommer till aktiviteter. Avtagandet av gränserna mellan det privata, halvoffentliga och offentliga behöver inte nödvändigtvis vara något negativt utan kan snarare betraktas som en av gårdens styrkor. Utifrån en intervju med samverkansområdeschefen, Christian Andersson, framgick det att många av de boende uppskattade att kunna vistas i gården tillsammans med andra av de boende och att öppenheten i gårdens fysiska karaktär underlättar när aktiviteter med många deltagare skall äga rum. Av intervjun framgick det dock att det fanns en saknad av mer avskilda platser dit man kunde vända sig, antingen själv eller med ett begränsat antal kompanjoner, detta speciellt bland ungdomar. Eftersom olika rum i det stora rummet är en bristvara i den här gården, skulle det kunna vara något att utveckla och arbeta vidare på. Enbart genom att erbjuda fler platser med en så kallad privat karaktär, behöver inte de större, öppna och mer offentliga ytorna tas bort utan skulle kunna vävas samman med de övriga rummen för att skapa variation. Gårdens geografiska placering mellan en trafikerad väg och övriga gårdar har bidragit till att gården används som en passage för att ta sig mellan gårdarna, eller från gårdarna till vägen. Aktiviteten som sker när människor tar sig fram och tillbaka kan betraktas som ett stressmoment och får gården att

förlora sin begränsade del av "privat uteplats" som faktiskt finns där. Vad gäller entréerna, så har gården i nuläget två entréer, en från söder och en från norr. Entréerna är dock inte speciellt definierade eller tydliga vilket bidrar ännu mer till att gården smälter samman med resten av området utan att det framgår att det är en egen gård.

Sol, skugga, luft och ljud

Gården befinner sig vid sidan om en trafikerad väg vilket medför att det nästan alltid är trafikbuller på gården. Förutom oväsendet bidrar trafikens utsläpp till att luften i det omkringliggande området blir förorenat. En vägg av vegetation längs med vägen hade kunnat agera dels som någorlunda buller-dämpande men också luftrenande. I nuläget är träden på gården ett av gården främsta styrkor då det finns ett välutvecklat trädskick på gården med en artvariation bestående av bland annat lönn och rönn. Utöver trädskiktet är vegetationen på gården relativt gles och inga större vegetationsgrupper eller naturlika planteringar finns. Att träden enbart är placerade på utkanterna av gården medför att mängden skuggade områden, dit man kan vända sig när solen blir för varm, är begränsade. Det finns inte heller något tak av något slag som också skulle kunna agera som skydd mot sol eller regn. Eftersom gården ligger mellan två hus, så kan mängden sol man får på sig regleras beroende på vilken sida av gården man befinner sig på, men det betyder också att man blir begränsad i sin vistelse på de övriga delarna av gården under nästan hela sommarhalvåret. Befinner man sig mitt på gården finns det ingen möjlighet att undgå solvärmen. Samtidigt som skuggade platser bör erbjudas, bör soliga områden naturligtvis behållas då olika användare har olika avsikter med sin vistelse på gården och många faktiskt uppskattar att vistas i solen. Om anläggandet av vegetation inte skulle vara möjligt, bör andra åtgärder vidtas dels för att sänka bullernivåer, rena

luften och erbjuda skydd mot sol eller regn. Alternativet skulle till exempel kunna vara parasoller, ljuddämpande väggar eller skärmtak.

Vegetation och vatten

Gården har gott om träd som dessutom är i mycket gott skick. Träden är placerade antingen i grupp eller som solitärer, främst i utkanterna av gården. Bristvaran är dock välutvecklade buskar som bjuder in för lek och är slittåliga. Vad gäller perennplanteringar, så vore det orättvist att säga att de inte finns, dock är utbudet av perennsorter och dess karaktär inte speciellt tilltalande och ytorna kan användas för att skapa planteringar med mycket mer dynamik. Tanken är att inga av ytorna bör vara döda ytor, samtidigt som perennplanteringarna medför ett estetiskt värde till utemiljön, kan de utformas på ett sätt som engagerar gårdens barn att använda planteringarna vid lek och övriga aktiviteter. Den största delen av gården utgörs av en gräsmatta som inte är i ett speciellt gott skick. Att gräsmattan är stor är en av gårdens styrkor då den kan användas vid diverse gruppaktiviteter och av olika människor samtidigt, gräsmattan är dock inte i speciellt gott skick. Alternativet hade varit en mindre gräsmatta som är lättare att sköta. Gräsmattan kan fortfarande vara så pass stor att den tål olika gruppaktiviteter, men att den inte är det enda på gården. Vad gäller de högre vegetationsskikten bör vegetationen aldrig vara så pass kompakt att den bidrar till att föräldrar inte kan se sina barn från fönstret eller att gården blir helt och hållet avskärmad från omgivningen. Vegetation bör inte heller stå i vägen för tillgängligheten då alla ska kunna ta sig fram och röra sig på gården, den bör dock vara tillräckligt utvecklad och varierad för att kunna utnyttjas vid lek eller för rekreativ svärden.

Om markytan inte räcker till för att plantera den grönska som krävs för

att bidra till renare luft, mer effektiv dagvattenhantering och en rikare biologisk mångfald, är gröna tak ett alternativ. Genom att anlägga gröna tak utnyttjar man takytor som annars inte fyller någon speciell funktion och är ett koncept som absolut skulle kunna implementeras i miljonprogramsområden. Längre bort från gården har det installerats en liten damm med en fontän dit många barn söker sig för att leka och titta på ankorna. Dammen är omringad av sittplatser, gräsmattor och träd och är en av populäraste platserna på Gamlegården. När som helst under året sitter det folk på bänkarna, ungdomar, familjer och pensionärer. Med hjälp av den förutnämnda dammen, har det skapats en trevlig samlingsplats med många estetiskt tilltalande värden. I de enskilda gårdarna finns det dock inga vatteninstallationer alls. Trots närheten till den större dammen, vore installationen av ytterligare en liten damm eller någon form av vattenprofil på gården ett eventuellt förslag för att skapa närhet till vatten. Ett öppet dagvattensystem hade till exempel kunnat anläggas, dels för ett lokalt omhändertagande av dagvattnet men också för att skapa en miljö som gynnar den biologiska mångfalden och som upplevs spännande för barn i olika åldrar. Med en vattennivå som inte är alldeles för hög, kan barn använda vattnet även vid självständig lek.

Barn och unga

Precis som år 1971 när alla hus på Gamlegården var färdigbyggda och majoriteten av de som bodde där var familjer med barn och unga, menar Christian Andersson att majoriteten av de boende fortfarande är *familjer med barn och unga*. Under sommarhalvåret kryllar Gamlegården av barn och unga som leker, cyklar eller springer runt från gård till gård. Att barn söker sig till andra gårdar i området är inget negativt, utan snarare en akt som möjligtvis visar på att barnen känner sig trygga i sin närmiljö och vågar förflytta sig från plats till plats på egen hand.

Men genom att erbjuda barn och unga den spänning de söker även i sina egna gårdar, skapar man ännu fler platser för barn att vistas på och en mer jämn fördelning mellan gårdarna så att det inte blir någon överbelastning. Enligt plan- och bygglagen skall det finnas en "tillräckligt stor" friyta för lek och utevistelse vid alla bostäder, fritidshem, skolor och förskolor. Vad som är "tillräckligt stor" yta är dock svårt att definiera och inget som går att påverka eller justera i samband med det här examensarbetet, därför har utgångspunkten varit att utgå från den plats som redan finns och skapa spännande vistelse miljöer för barn utifrån den. På gården finns idag en lekplats med tre olika typer av lekutrustning som främst vänder sig till yngre barn, en stor gräsmatta utan tydliga avgränsningar, många väletablerade träd men få väletablerade buskar som är slittåliga och anpassade för lek, och så saknas det platser som kan nyttjas för att utveckla barn och ungas förståelse för till exempel vatten och diverse djurliv. Boverket uppmuntrar till att planera ett flertal olika redskap vid anläggandet av lekutrymmen som uppmuntrar till rörelse och som kan användas för att exempelvis hoppa, klättra, gunga och balansera (Boverket 2015, s. 98). Äldre barn eller ungdomar är en grupp som oftast tenderar att hamna i gråzonen då de befinner sig mellan två mer dominerande åldersgrupper nämligen vuxna och barn. Deras behov och önskemål tenderar därför ofta att glömmas bort eller helt enkelt prioriteras bort, och detta menar Christian Andersson att många av ungdomarna på gården har bekräftat och instämmer till. Gården på Näsbychaussen bör därför planeras om på ett sätt så att alla känner sig inkluderade.

Belysning

På gården finns det åtta lyktstolpar. Stolparna är ganska klassiska och ett kreativt arbetssätt med belysning hade kunnat bidra till otroligt häftiga

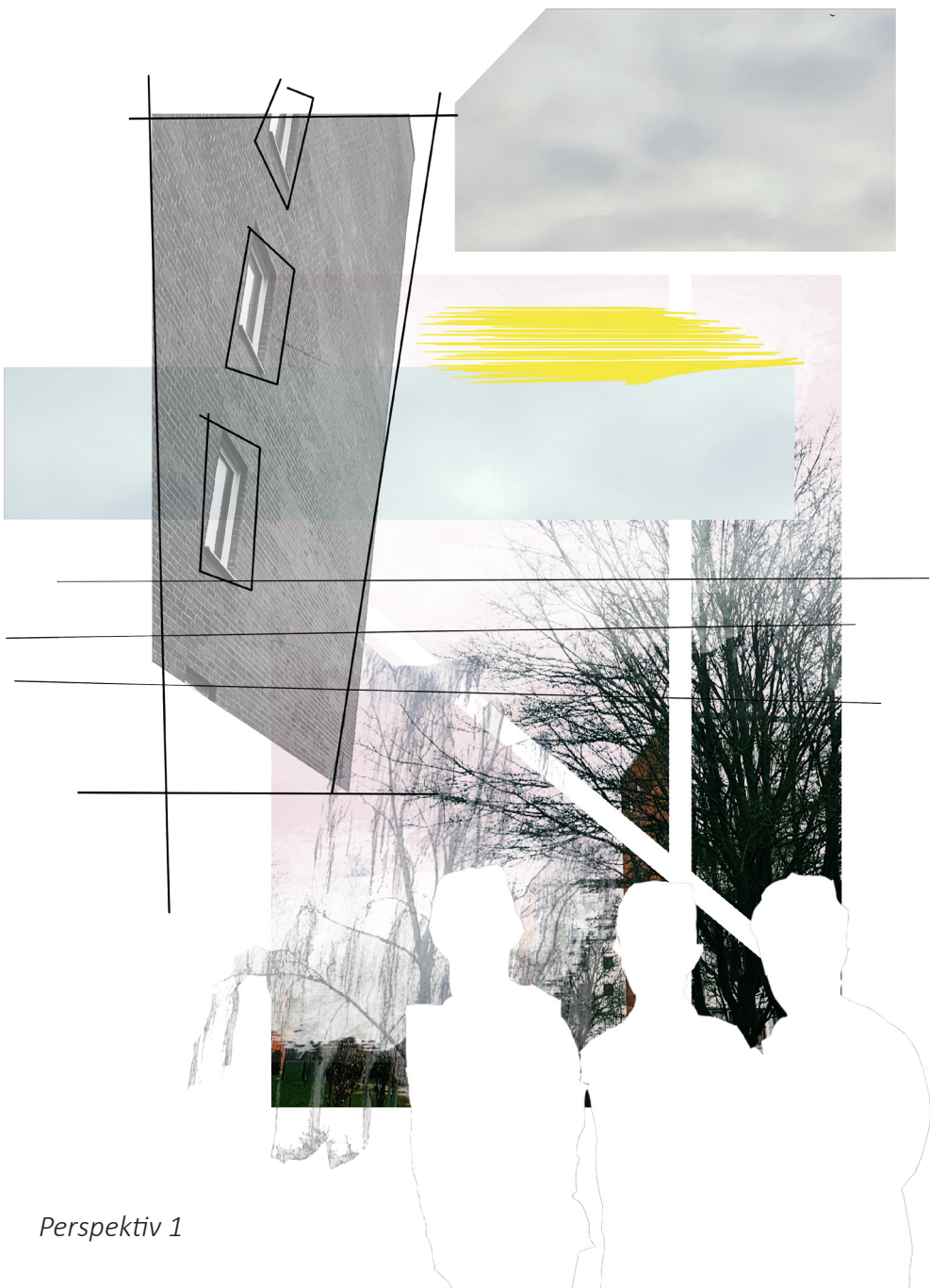
miljöer på gården. Men överlag är gården väl upplyst.

Avgränsningar & tillgänglighet

Avgränsningarna på gården är relativt tydliga främst genom att det har använts olika markmaterial, så som betongplattor, asfalt och gräs. För människor som har svårigheter att sortera sinnesintryck, är det extra viktigt att gårdens entréer är tydliga, att gångarna är välmarkerade och att det skall vara lätt att orientera sig på gården. I nuläget är gångarna på gården tydliga och lättillgängliga och utgörs av två huvudgångar, entréerna är dock mindre tydliga och smälter ihop med omkringliggande gårdar vilket gör det svårare att uppfatta vart gården börjar och slutar. Mycket av litteraturen menar att reträttplatser dit en kan vända sig för att ta en paus från omgivningen är nödvändiga på en bostadsgård. Reträttplatsen kan vara formad som en sittplats, antingen enskild eller en större grupp av sittmöjligheter. Reträttplatsen kan avskärmas från övriga delar av gården med hjälp av vegetation som bland annat bidrar till restorativa kvalitéer. På gården finns det två sittmöjligheter, en sittbänk i samband med lekplatsen och en sittgrupp runt ett av de större träden, ingen av sittmöjligheterna är speciellt avskild. Eftersom de olika ytorna på gården fortfarande förväntas hänga ihop, bör avgränsningarna vara en del av en helhet oavsett tydligheten. Placeringen av gångarna är avgörande för hur väl aktivitetsytorna, entréerna och byggnaderna integrerar med varandra.

Syftet men den här studien var att studera vad som karaktäriserar en god bostadsgård och att designa en bostadsgård i ett miljonprograms-område i Kristianstad. Det ligger ett stort värde i landets bostadsområden, då tillgången till dessa innebär ett ökat personligt välbefinnande och ett ökat tillit även gentemot samhället i stort. Som tidigare nämnt

rymmer miljonprogrammen mer än hälften av Sveriges bostäder trots att de enbart upptar 7,5 % av vår bebyggda markareal (Kristensson, 2012). En stor del av samhället berörs alltså av arbetet med dessa områden, vilket gör att ämnet som behandlas här är alldeles aktuellt och av stor betydelse.

Perspektiv 1

SLUTSATSER FRÅN INVENTERINGEN OCH ANALYSEN AV BO-STADSGÅRDEN PÅ GAMLEGÅRDEN

- Fler zoner/rum – fler privata zoner (sittplatser, avskärma med en del grönska), vad gäller de offentliga zonerna så kan de utvecklas så att de blir mer spännande och så att man kan utöva fler aktiviteter där (barn, bollplaner, grillplatser osv.)
- Tydligare entréer.
- Göra gården och lekplatsen mer tillgänglig så att alla kan känna sig involverade.
- Lösa höga bullernivåer, luftföroreningar, skydd mot sol eller regn. Kan lösas genom barriärer av grönska, skärmtak, parasoller osv.
- Lekplats med mer lekutrustning. Ytor för ungdomar som inte vil vistas på lekplatsen.
- Någon yta som har koppling till vatten.
- Kreativare sätt att använda belysning på.
- Fler sittplatser: under träd, exponerade för sol, enskilda bänkar, gemensamma sittgrupper etc.
- Mer utvecklat busk- och markskikt. Fler dynamiska planteringar som tål att barn springer och leker i de. Satsa mer på vintergrön vegetation eller vegetation som har olika årstidsvärden.

FÖRSLAG

I utformning av utemiljöer är det viktigt att veta vem utemiljön är till för och vad som förväntas från brukarna. Det är viktigt att utemiljön är inkluderande och tillgänglig för alla människor. Genom att utgå från platsens befintliga förutsättningar, blir det lättare att lösa funktionella, tekniska, biologiska och sociala problem. En bostadsgårds utformning kommer till exempel att sätta ramarna för var på gården olika människor kan vara och vad för typ av aktiviteter som kan utföras.

GESTALTNINGSFÖRSLAG

NÄSBYCHAUSSEN 96-100

BUSKAR

CYKELSTÄLL

PL1

ENTRÉ

LEKPLATS

MÖTESPLATS

DAMM

PL1

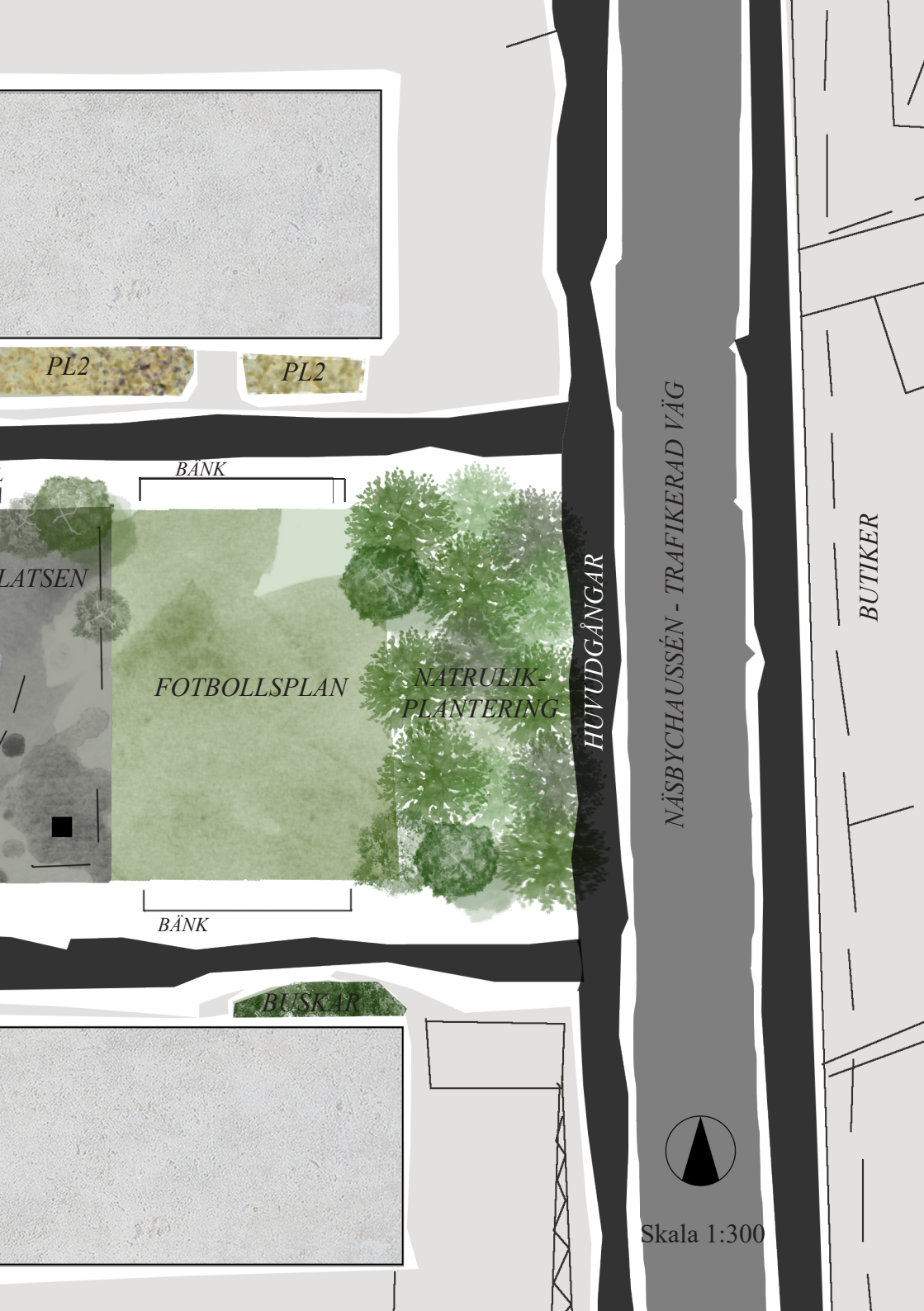
CYKELSTÄLL

PL2

PL2

NÄSBYCHAUSSEN 90-94

HUVUGÅNGAR

PL2

PL2

BÄNK

LATSÉN

FOTBOLLSPLAN

NATRULIK-
PLANTERING

HUVUDGÅNGAR

BÄNK

BUSKAR

NÄSBYCHAUSSEN - TRAFIKERAD VÄG

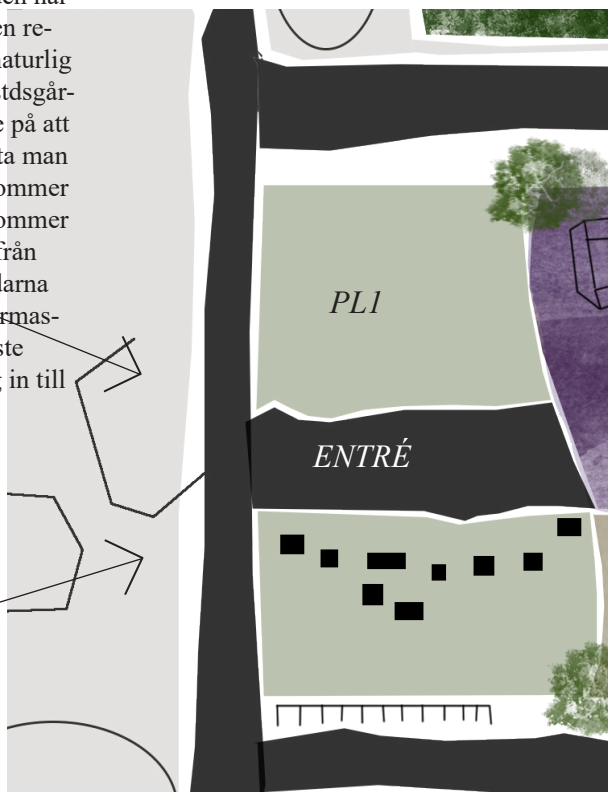
BUTIKER

Skala 1:300

ENTRÉ + PL 1

Att entren valdes att placeras här beror främst på att den här sidan av gården redan utgör en naturlig ingång till bostadsgården med tanke på att det är det första man ser när man kommer från väster. Kommer man gåendes från de övriga gårdarna är detta det närmaste och snabbaste sättet att ta sig in till gården.

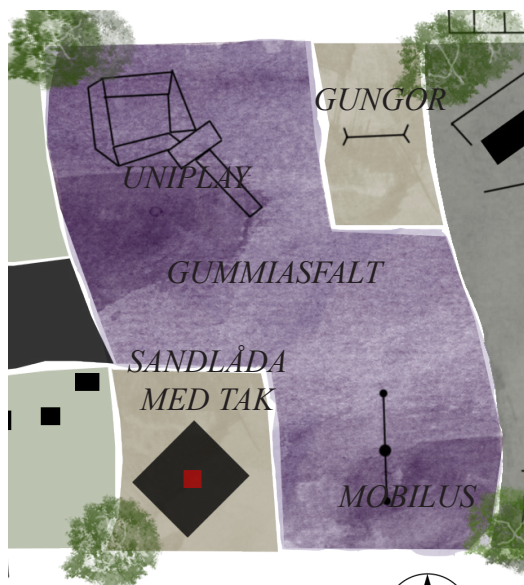

Skala 1:250

Tanken bakom plantering 1 (PL 1) är att skapa perennplanteringar vars perennarter är tåliga och klarar av att befinna sig nära entrén där det förmodligen kommer att vara mycket rörelse. Eftersom syftet med förslaget har varit att alla ytor på gården ska kunna utnyttjas och användas så är planteringarna även till för lek. PL 1 kommer att planteras med högt gräs som kan tillföra spänning till lek. I den ena planteringen kommer det att placeras ut balansstubbbar för att skapa en roligare väg att komma in till gården än den vanliga entrén. Faktumet att den här ytan ligger intill lekplatsen gör att leken kan spridas på ett naturligt sätt.

LEKPLATS

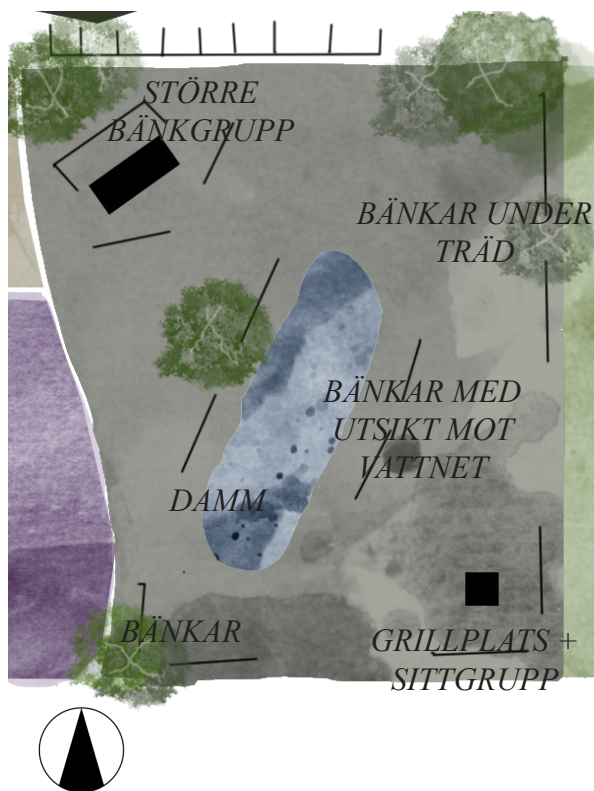
Lekplatsen är större än den tidigare lekplatsen och har större variation vad gäller utrustning. Lekplatsen är rustad med en traditionel gungställning, en Uniplay (rutschkana och klätterställning), en mobilus (balansgunga) och en sandlåda. En del av sandlådan har ett tak över sig för att skydda lekande barn mot solen när den är som starkast. Utöver sandlådan och ytan under gungställningen är gummiASFALT det markmaterial som använts på hela lekplatsen. GummiASFalten gör det möjligt för alla barn att delta i leken, och gör det lättare att komma fram om en är rullstolsbunden eller har med sig en barnvagn .

På höger sida om lekplatsen är det en yta avsedd för att sitta, grilla och träffa andra boende. Samtidigt som barnen leker kan föräldrar sitta på den ytan och koppla av samtidigt som de har koll på sina lekande barn.

Skala 1:300

MÖTESPLATSEN

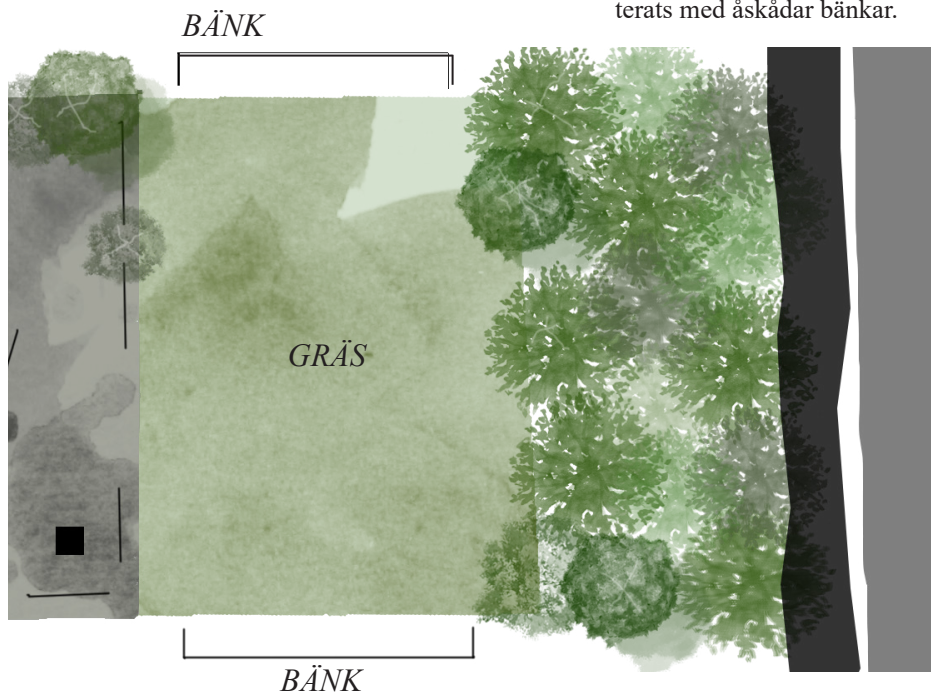

Skala 1:250

Ytan i mitten av gården har valt att kallas för "Mötesplatsen". Mötesplatsen är försedd med flera enskilda bänkar, gemensamma sittgrupper, bänkar under träd och bänkar utan någon trädkrona som tak. Här finns också en grillplats. I mitten av mötesplatsen finns en damm. Dammen samlar bland annat vatten från nederbörd och kan fungera som ett öppet dagvattensystem om det kopplas samman med ett mer utvecklat system. Vattnet kommer att locka fåglar och insketer och gynnar på så sätt den biologiska mångfalden på gården. Ytmaterialet är betongplattor.

FOTBOLLSPLAN

Till skillnad från den tidigare gräsmattan som fanns på gården så har den här gräsytan tydligare gränser och är en del av en helhet utan att ta över. Den har även kompletterats med åskådars bänkar.

"Vi ses på fotbollsplanen"

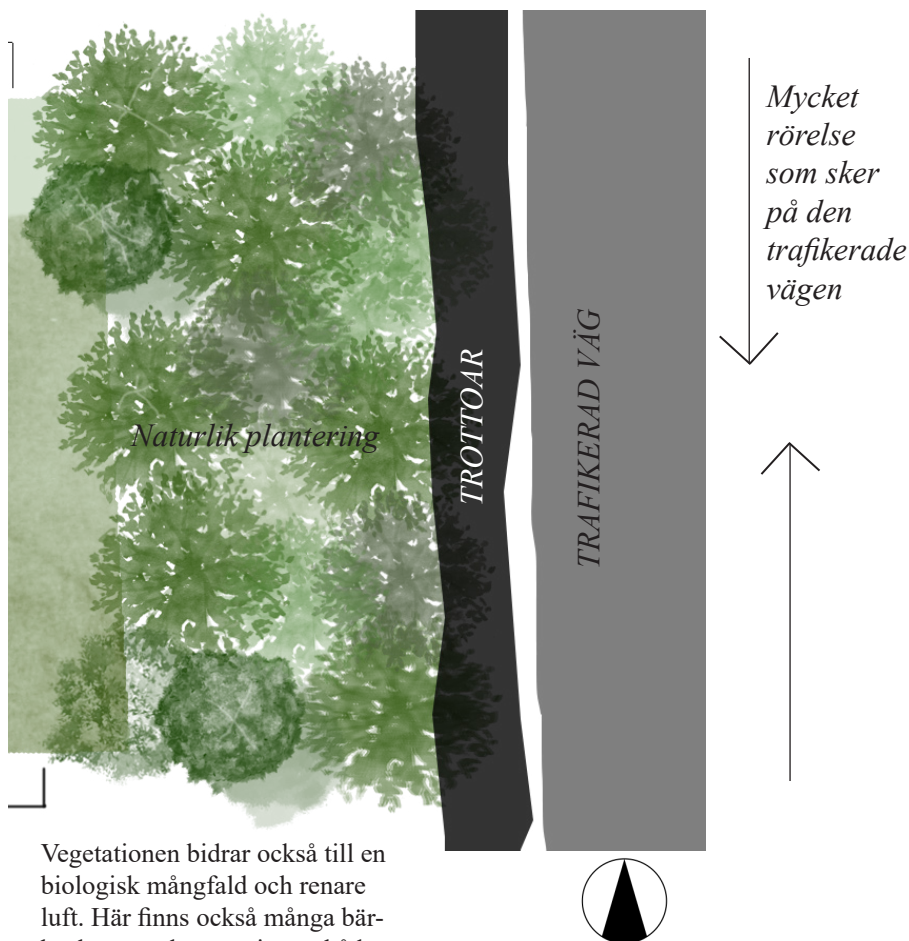

Skala 1:250

Den här ytan måste inte användas som en fotbollsplan utan det är en gräsyta som kan användas för att sitta, sola, spela brännboll, springa runt på mm. Dock har ytan valt att kallas för fotbollsplan för att stärka det symboliska värdet som fotbollsplaner har i miljonprogramsområden. På kortsidorna av fotbollsplanen är två längre bänkar placerade på vardera sida. Bänkerna behöver inte användas i anknytning till fotbollsplanen men kan utnyttjas för att titta på vänner eller andra av de boende när de utför en aktivitet på gräsmattan som t. ex. en fotbollsmatch.

NATURLIK PLANTERING

Syftet med den här planteringen är att skapa en plats där främst barn kan leka bland vegetation. De höga träden bidrar till att det skapas ett trädtag som skyddar från både starka solstrålar och regn. Mellan träden växer det ett buskskit. Syftet är dock inte att arterna ska skapa en ogenomtränglig vegetationsvägg då detta kan försvåra insynen som är viktig. Planteringen kommer därför att behöva röjas och gallras mellan jämna mellanrum för att behålla ett luftigt intryck. Den här vegetationsgruppen har valt att placeras intill trottoaren och den trafikerade vägen i hopp om att agera någorlunda ljuddämpande och på något sätt avskilja resten av gården från de aktiviteter som sker uppe på vägen.

Vegetationen bidrar också till en biologisk mångfald och renare luft. Här finns också många bärbuskar som kan nyttjas av både människor och djur.

Skala 1:200

ÖVRIGA PLANTERINGAR (PL2 + BUSKAR)

PL 2

Planteringarna intill husen kommer att bevaras men arterna kommer att bytas ut mot mer slitåliga arter. En satsning på perennsorter som är vintergröna är också en idé för att undvika att planteringsrutorna är tråkiga vintertid. Inga arter kommer att presenteras i samband med det här förslaget då fokus aldrig legat på detaljer utan snarare på en mer översiktlig helhet.

BUSKAR

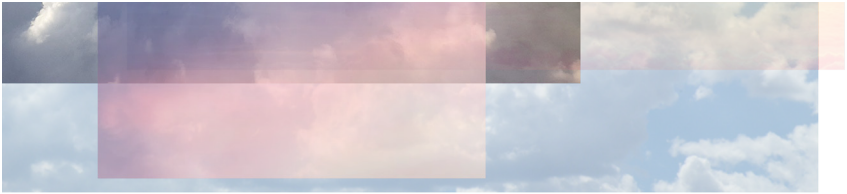
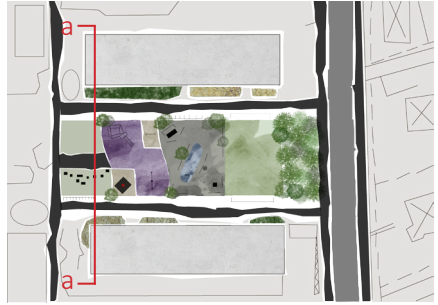
Buskarna intill husväggen är i gott skick och kommer därför att bevaras då de är en av gårdens styrkor, så varför byta ut de? Övriga buskar på gården har dock tagits bort och i den naturlika planteringen har det satsats på bland annat bärbuskar för att skapa spänning bland barn.

Skala 1:500

Sektion a-a

Skala 1:200

DISKUSSION OCH SLUTSATSER

Metoddiskussion

Teoretiska utgångspunkter var avgörande för att få en uppfattning av den aktuella forskningens förhållningssätt till miljonprogrammet och metoder för hur teoretisk kunskap kan användas vid inventering i praktiken. Litteraturstudien utgjorde även en grundläggande kunskapsöversikt att vända sig till och utgå ifrån vid alla skeden. Att mycket av litteraturen hade en kritisk utgångspunkt gentemot miljonprogrammet bidrog positivt till det här arbetet då det underlättade att skapa en djupare förståelse för svenska utemiljöer genom att lyfta fram, motargumentera, besvara och diskutera litteraturen. Inventeringen av den befintliga bostadsgården gjorde det möjligt att applicera litteraturstudiens teorier i praktiken. Genom att analysera området utifrån teoretiska utgångspunkter började en diskussion kring miljonprogrammets koncept, styrkor och svagheter att successivt träda fram redan i tidigt stadiet. Den självframtagna landskapsanalysen hade både för- och nackdelar. En viktig fördel har varit att fokuset lättare kunnat riktas mot den berörda bostadsgården då mallen framtagits i samband med att studera begränsade litterära studieområden så som svenska bostadsgårdar och miljonprogrammets utemiljöer. En möjlig nackdel kan vara att den aktuella landskapsanalysen hade kunnat kombineras med en annan landskapsanalys vilket skulle möjliggjort en bredare analys att utgå ifrån vid framtagandet av förslaget med fler kritiska synsätt att ta hänsyn till. En landskapsanalys är dock en arbetsmetod som är tidskrävande och upptar ett stort utrymme från arbetets fokus, en begränsning av analysmetoderna var därför nödvändig. Kvale (1983) menar att en intervju presenterar en uppfattning av det berörda fenomenet präglad av en ytterst personlig representation. Intervjun som genomfördes gav ett värdefullt tanke-sätt kring den komplicerade tankeprocessen bakom omgestaltandet av en bostadsgård och dess påverkan på boende och användare. Faktum är att den individuella intervjun som genomfördes förstärkte min tro

till att fler intervjuer behöver genomföras speciellt med de boende på bostadsgården för att inkludera och få en verklighetsbaserad inblick i vad bostadsgården verkligen behöver. Administrativa processer försvårade det här arbetets processer och det hade krävts betydligt längre tid för att samla in en mer heterogen representativ grupp att intervjua. Att endast använda en intervju kan på ett filosofiskt sätt stärka arbetets koncept och gå hand i hand med den singulära bostadsgården som analyserats och omgestaltas. Förslaget är ett jordnära förslag där huvudsyftet varit att skapa något hållbart med kollektivtänk i fokus som en hyllning till miljonprogrammet och dess koncept. Designprocessen är en ytterst komplex process där det sker en ständig dialog mellan en och sig själv och där inga beslut är oföränderliga. Att pendla mellan olika förslag och beslut var en process som genomsyrade arbetet i alla stadier. Fokuset skulle ligga på att skapa en bostadsgård som är hållbar, praktisk och lättillgänglig samtidigt som den skulle vara intressant, lockande och ta hänsyn till aktuella sätt att se på bostadsgårdar. Dock var det inte problemfritt eller en rak väg att gå. Genom att lyfta fram det som alltid har funnits med i miljonprogrammets bostadsgårdar och som varit avgörande för hur miljonprogrammet är och därefter ändra på något och introducera något som inte alls är typiskt för miljonprogrammet, blev arbetsprocessen lättare och jag fick ett mönster att arbeta efter.

Resultatdiskussion

Förslaget som presenteras i det här arbetet grundar sig på vad litteraturen, inventeringen och intervjun beskriver som svagheter och styrkor i ett klassiskt svenskt miljonprogramsområde. En bostadsgård i ett miljonprogramsområde ska rymma ytor vars användning kan variera (ABK, u.å.). ABK:s historiska rapport menar också på att huvudavsikten med en bostadsgård är att den ska agera praktiskt och att de boende i ett miljonprogramsområde ska ha nära till skola, vårdcentral, lekplats,

bollplan, badbassäng och diverse sittplatser. Förslaget som presenteras i det här arbetet utgår ifrån att erbjuda olika ytor som kan inbjuda både kollektiva men också individuella aktiviteter. Fotbollsplanen var nödvändig för att kunna fylla funktionen av närhet till en grönyta/bollplansyta, samtidigt skulle den inte ta över hela bostadsgården utan möjliggöra för andra ytor att existera. Vatten och friväxande planteringar har inte varit typiska för miljonprogrammets utemiljöer men något som lyfts fram i majoriteten av litteraturen som berör övriga svenska bostadsgårdar. Kylin (2004) menar till exempel på att lekredskap inte alltid behövs för att barn ska kunna utvecklas i sitt lekande, utan snarare närheten till naturliga element så som friväxande vegetation och vatten. Boverket (2015) menar däremot i sin rapport *"Gör plats för unga!"* att olika lekredskap är nödvändiga för att uppmuntra barn till lek och rörelse. Därför har både naturliga element så som friväxande vegetation och vatten och traditionella lekredskap som gungor, rutschkana, balansgång och klätterställning inkluderats i gestaltningsförslaget. Sonesson (2016) betonar vikten av att alla boende ska ha möjlighet att använda och vara delaktiga i bostadsgården de bor i. Med hänsyn till att en del människor har ett behov eller önskemål om att kunna dra sig tillbaka har reträttplatser i form av enskild placerade sittplatser planerats med i förslaget. Möjligheten att kunna ta en paus trots att ytorna är offentliga och kollektiva bidrar förhoppningsvis till att fler användare känner sig inkluderade i typen av aktiviteter som kan genomföras på gården. Det är dock nästintill omöjligt att tala om bostadsområden utan att nämna det kollektiva (ABK, u.å.). Nyckelordet indikerar också frågans komplexitet: det är det kollektiva som ska främjas, och det är ett kollektivt intresse som bör beaktas. Miljonprogrammets befolkning är i allra högsta grad varierande. Här bor familjer med små barn, och ungdomar likt äldre, och syftet är att mitt förslag ska gagna alla.

Att en utemiljö ska vara anpassad för olika människors behov och intres-

sen är något som lyfts fram i olika delar av litteraturen, bland annat i Boverkets rapport (2016) *"Inspiration, tips och litteraturlista för upprustning av utemiljöer."* men också något som Torseke Hultén (2000) lyfter fram i *"Bra bostadsgårdar - här vill vi bo."* Flera delar av mitt förslag präglas av just iden om att ett bostadsområde skall vara anpassat för en skala människor av olika åldrar och varierande intressen. En fotbollsplan har exempelvis inkluderats. Denna står nästan som symbol för kollektiv, och skulle kunna räknas som ett av miljonprogrammets karaktäriserande drag. Den är tillgänglig för många människor, kan nyttjas nästan året om, och utgör en samlingspunkt för både yngre barn och ungdomsgrupper. Vidare har även en lekplats planerats; den är mer rustad, och ska lämpa sig för yngre och äldre barns lek. Redan vid de tidiga tonåren slutar dock dessa duga, och därför har också ytor med mindre utrustning planerats. Dessa rymmer sittplatser och bänkar: ett koncept som brukar vara populärt bland ungdomar, men samtidigt även kan användas av familjer och av äldre. Här uppfyller ett enkelt element en väldigt stor funktion i bostadsområdet. Samma tanke har varit till grund för planteringarna, som inte bara ska ha ett estetiskt och ekologiskt värde, utan som enligt mitt förslag även ska gå att leka i. På så sätt utnyttjas ytan väl samtidigt som den erbjuder en varierad, hälsosam utomhusvistelse för barn, som ska få leka även i bostadsområdets gröna delar. Så gör vi det även lättare för barn som föds och växer upp i stadsmiljöer att få ta del av naturen och tidigt utveckla en uppskattning och respekt för miljön och djuren som delar den med oss. Detta syfte ska även den öppna dagvattenhanteringen uppfylla, då den erbjuder små barn ett tillfälle att leka i vattnet, något de onekligen lär finna stimulerande.

Trots ovanstående planeringar vars syfte är att bidra till designen av en perfekt bostadsgård så kvarstår faktum att vår ide om perfektion är subjektiv. Här skulle man dock kunna säga att jag valt att definiera "en perfekt bostadsgård" som en plats för alla; en plats som främjar olika

aktiviteter; en plats som hyllar mångfald och gemenskap, och som är mottaglig för förändring.

Visst har bostäderna som byggdes under miljonprogrammet uthärdat ett antal omgestaltningar genom åren, vissa mer omfattande än andra, samtidigt som de har varit mycket omtalade och kritiserade (Lager & Kignell, 2006). Men faktum är att miljonprogrammet mycket effektivt löste 60-talets bostadskris, och att det än idag omfattar hem för ett stort antal människor som delar på bostadsgårdar, fotbollsplaner, livsmedelsbutiker och grillplatser.

I samma trappuppgång är det ofta flera generationer som växt upp. Omgivningen har förändrats mycket men miljonprogrammets betongbyggnader är igenkännbara och inger, för de som växt upp där, starka känslor av samhörighet (Lager & Kignell, 2006). Jag vill härmed också lyfta frågan om när miljonprogrammets byggnader officiellt får bli en del av vårt kulturarv.

Det har förekommit förslag om att förtäta miljonprogramsområden för att de ska rymma ännu fler bostäder (Kristensson, 2012). Detta skulle naturligtvis leda till att man offrar yta av bostadsgårdarna, något som gör mer skada än nytta. Resultatet av eventuella förtätningar skulle bli att många människor bor på ett område utan att dela den glädje som en större gemensam yta innebär. En av de största fördelarna med ett större bostadsområde är ju att vi får utrymme att framställa en gård som på ett bättre sätt inkluderar alla genom att ge plats för en mer välplanerad lekplats, fotbollsplan, samt grill- och sittplatser. Som tidigare nämnt ger även tillgången till dessa gårdar ett större välbefinnande på individuell nivå, samt en tryggare, mer hälsosam tillvaro för barn, som lär ha större möjligheter att vara fysiskt aktiva i närheten av sitt hem och i grannarnas närvaro.

Planeringen av miljonprogrammet som skedde runt 1960-talet genomtyrades onekligen av 60-talets tidsanda (Johansson, 2012). Vissa socioekonomiska idéer som uppkom under den perioden har säkert avsiktligt tillämpats, men förutom det var arkitekterna säkert instinktivt influerade av sin tidsanda. Samma sak gäller dagens arkitekter och stadsplanerare. Trots att jag siktar mot att producera tidlösa planeringar så är vår aktuella tidsanda lika ofrånkomlig som 60-talets. Och de normer som råder idag speglas automatiskt i mitt förslag. Idag finns exempelvis en pågående debatt kring vår miljömedvetenhet som tar större plats i samhället än vad den gjorde på 60-talet. Med det sagt kan vi förutspå att det kan finnas aspekter som vi inte tänker på idag som kan vara alldeles centrala om 20-30 år, och som kommande generation landskapsarkitekter och planerare troligtvis kommer att prioritera. Resultatet blir att våra bostadsområden alltsomoftast omgestaltas för att leva upp till de obeständiga idealen. Detta ska ett bostadsområde tåla.

REFERENSER

ABK (u. år.). Ett framtåsyftande experiment. <https://www.abk.se/CM/Templates/Article/general.aspx?cmguid=ffa0ea4e-d998-4ec6-8505-dca-2304b06ca> (Hämtad 2018-09-11).

Arbetsarhistoria, 2/2008. <http://www.arbetsarhistoria.se/fulltext/126.pdf> (Hämtad 2018-02-12).

Berglund, U. & Jergeby, U (1998) Stadsrum- människorum. Att planera för livet mellan husen. Stockholm: Forskningsrådet Formas.

Boverket (2007). Bostadsnära natur – inspiration & vägledning. https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2007/bostadsnara_natur.pdf (Hämtad 2018-09-13).

Boverket (2007). Bostadspolitiken – Svensk politik för boende, planering och byggande under 130 år. <https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2007/bostadspolitiken.pdf> (Hämtad 2018-09-13).

Boverket (2008). Gårdsutveckling i miljonprogramsområden. https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2008/gardsutveckling_i_miljonprogramsomraden.pdf (Hämtad 2018-09-12).

Boverket (2015). Gör plats för barn och unga! <https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2015/gor-plats-for-barn-och-unga.pdf> (Hämtad 2018-09-12).

Boverket (2016). Inspiration, tips och litteraturlista för upprustning av utemiljöer. <https://www.boverket.se/contentassets/3bc5d8611ff940d-9bffd4d6350db8456/inspiration-tips-och-litteraturlista-for-upprustning-av-utemiljoer.pdf> (Hämtad 2018-07-20).

Carleton University (2017). Europe after WWII. <https://carleton.ca/ces/eulearning/history/europe-after-wwii/> (Hämtad 2018-09-13).

Delshammar, T., & Fors, H. (2010). Gröna och blå strukturer för en hållbar stadsutveckling (No. 2010: 1). <https://pub.epsilon.slu.se/4959/1/>

LTJ-rapport_2010-16.pdf (Hämtad 2018-09-10).

Fridell Anter, K. (2011). OPTIMA. Metodstudie om färg, ljus och rumsupplevelse. <http://konstfack.diva-portal.org/smash/get/diva2:459229/FULLTEXT01.pdf> (Hämtad 2018-09-10).

Goličnik, B., & Thompson, C. W. (2010). Emerging relationships between design and use of urban park spaces. *Landscape and Urban Planning*, 94(1), 38-53.

Hellström, L., & Leine, B. (2012). Tilltalande tillgänglighet om utformning av allmänna platser utomhus – för alla människor. Arkus Rapport 3. <https://www.yumpu.com/sv/document/view/20028091/tilltalande-tillganglighet-om-utformning-av-allmanna-platser-arkus> (Hämtad 2018-09-09).

Johansson, B (red, 2012). Miljonprogrammet – utveckla eller avveckla? Stockholm, Edita AB.

Karolinska Institutet (2013). Miljöhälsorapport 2013. <http://www.imm.ki.se/MHR2013.pdf> (Hämtad 2018-09-13).

Kristensson, E. (2005). Rymlighetens betydelse för bostadsgården. Gröna Fakta nr 4. Movium, Alnarp.

Kristensson, E. Miljonprogrammets rymlighet – ett hotat värde. I Johansson, B (red, 2012). Miljonprogrammet – utveckla eller avveckla? Stockholm, Edita AB.

Kuo, F. E., & Sullivan, W. C. (2001). Environment and crime in the inner city: Does vegetation reduce crime?. *Environment and behavior*, 33(3), 343-367. <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0013916501333002> (Hämtad 2018-09-10).

Kvale, S. (1983). The qualitative research interview: A phenomenological and a hermeneutical mode of understanding. *Journal of Phenomenolo-*

gical Psychology, 14, 171-196.

Kylin, M. (2004). Från koja till plan (Vol. 472).

Lager, S., & Kignell, J. (2006). KARLSLUND: EN PÅ MILJONEN!- Att planera för framtiden i ett miljonprogramsområde. Kandidatarbete, BTH. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:831976/FULLTEXT01.pdf> (Hämtad 2018-02-12).

Oliviusson, D., & Davinder, K. (2017). Gemensam plats: En studie i trafiksystemens inverkan på stadsbyggnaden. Kandidatarbete, BTH, Institutionen för Fysisk Planering. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1113332/FULLTEXT02.pdf> (Hämtad 2018-02-12).

Reiter, O. (2007). Bostadsgården—ett privat eller offentligt rum. Movium Bulletinen: den nya bostadsgården, (2), 2-3.

Roos, B., & Gelotte, H. (Eds.). (2004). Hej bostad: om bostadsbyggande i Storstockholm 1961-1975. Länsstyrelsen i Stockholms län.

SCB (2018) – Drygt 4,8 miljoner bostäder i Sverige. <http://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/boende-byggande-och-bebyggelse/bostadsbyggande-och-ombyggnad/bostadsbestand/pong/statistiknyhet/bostadsbestandet-2017-12-31/> (Hämtad 2018-07-18).

SFS 2010:900. Plan- och bygglag. Stockholm: Justitiedepartementet

Statistiska centralbyrån (2010). Boende, byggande och bebyggelse – Housing and construction. https://www.scb.se/statistik/_publikationer/OV0904_2010A01_BR_08_A01BR1001.pdf (Hämtad 2018-02-12).

Stenberg, E. Flexibelt miljonprogram kan möta nya bostadsbehov. I Johansson, B (red, 2012). Miljonprogrammet – utveckla eller avveckla? Stockholm, Edita AB.

Stockholms stad (u. år.). Miljonprogrammet. <https://stockholmskallan.>

stockholm.se/teman/staden-vaxer/miljonprogrammet/ (Hämtad 2018-09-13).

Strålsäkerhetsmyndigheten (2017). Om UV-strålning. <https://www.stralsakerhetsmyndigheten.se/omraden/sol-och-solarier/om-uv-stralning/> (Hämtad 2018-09-13).

Svenska Dagbladet (2006). En miljon bostäder på nio år. <https://www.svd.se/en-miljon-bostader-pa-nio-ar> (Hämtad 2018-02-12).

Säretun, 2011. Grönska är olika för olika människor. https://stud.epsilon.slu.se/2306/1/saretun_l_110225.pdf

Torseke Hultén, K. (2000) Bra bostadsgårdar- här vill vi bo. Stockholm: Svensk byggtjänst

UNICEF Sverige (u. år). Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter. <https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten> (Hämtad 2018-09-04).

Bilder och figurer

Alla bilder, figurer och perspektiv har skapats av författaren om inget annat anges.

